

“Er gebeurt voorlopig niets!”

De Wijkraad Oosterpoort en burgerparticipatie in Groningen 1971-1984

Naam: Bart Hekkema

Bachelorscriptie opleiding Europese talen en culturen (BA)

Begeleider: dr. S. Couperus.

Aantal woorden: 14952

Datum: juni 2019

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Hoofdstuk 1: Conceptueel kader en historische context.....	5
Hoofdstuk 2: ‘Afbreken of opknappen’: de stadsvernieuwing in de Oosterpoort.....	15
Hoofdstuk 3: Aagrulon: effectief verzet tegen een giffabriek nabij een woonwijk...	28
Conclusie	38
Bronnen	41

Omslagfoto: Beeldbank Groningen, “*Exterieur van het pand van de wijkraad en en informatiecentrum Oosterpoort aan de Polderstraat hoek Meeuwerderweg te Groningen, gezien naar het noordwesten*”, bekeken via <https://hdl.handle.net/21.12105/9f1b61db-4cc8-3f07-4785-729812566126>.

Inleiding

De afgelopen jaren staan onderwerpen als deliberatieve democratie en burgerparticipatie volop in de belangstelling van beleidsmakers, onderzoekers en burgers. Zo zijn er in verschillende landen binnen Europa de laatste jaren initiatieven ontplooid om als aanvulling op het representatieve stelsel burgers meer zeggenschap te geven in het vormgeven van beleid. Een voorbeeld daarvan zijn de G1000-bijeenkomsten waarbij een groep lokale burgers en vertegenwoordigers bij elkaar komen en op zoek gaan naar gemeenschappelijke uitdagingen en doelen. Het doel is om burgers de verantwoordelijkheid te geven voor hun eigen leefomgeving en de verbetering daarvan. De eerste burgertop in Nederland vond in 2014 plaats in Amersfoort en sindsdien heeft het experiment een vervolg gekregen in veel andere Nederlandse steden. Ook in het buitenland is men met democratische vernieuwing aan de slag gegaan. Zo hebben er reeds experimenten in Madrid, Ierland en Antwerpen plaatsgevonden en wordt er volop doorontwikkeld. Ook in Groningen hebben reeds experimenten met democratische vernieuwing plaatsgevonden. Zo is in begin 2018 de Coöperatieve Wijkraad Oosterpark ingesteld, waarbij een groep gelote burgers, bijgestaan door gemeenteraadsleden, een budget hebben gekregen om hun wijk mee te verbeteren.

De aandacht voor burgerparticipatie is niet nieuw. Vanaf de jaren vijftig werden wijkraden in diverse Nederlandse steden ingesteld en nam de decentralisatie van politieke besluitvorming in de stad een hoge vlucht. In de jaren zeventig intensifieerde dit, zo ook in Groningen. Een studie naar het verleden van burgerparticipatie in de Oosterpoort kan tot inzicht leiden over de verhouding tussen burgers, stadsbestuur en andere actoren in de context van Groningen en daarbuiten. De historische studie in deze scriptie naar de Wijkraad Oosterpoort (1971 – 1984) zou daarmee inzicht kunnen geven in nieuwe vormen van burgerparticipatie, die in wezen al hun oorsprong hebben in de jaren zeventig. Daarnaast zou dit historisch onderzoek van betekenis kunnen zijn voor het begrijpen van de ontwikkelingen van de laatste jaren richting representatievere vormen van lokale democratie als deliberatieve fora en coöperatieve wijkraden.

Gedurende de jaren zeventig en tot halverwege de jaren tachtig was de negentiende-eeuwse wijk de Oosterpoort in Groningen voortdurend het toneel van protestacties en burgerinitiatieven. Wijkbewoners wilden meer inspraak in het gemeentelijk beleid dat hun wijk betrof; in 1969 was er met het *Structuurplan*

Binnenstad Groningen namelijk gebleken dat de gemeente plannen had die voor de wijk een sombere toekomst zouden betekenen. Grote delen van de karakteristieke wijk zouden gesloopt worden om plaats te maken voor onder meer kantoren, winkels en scholen. Daarbij waren veel gezinnen door verbeterde inkomensomstandigheden al uit de wijk vertrokken wat leidde tot het opkopen van pandjes door particulieren. Dit resulteerde in hogere huren voor de veelal studerende bewoners. Acties tegen de huurproblematiek vonden dan ook geregeld plaats. Bovendien kwam daar vanaf 1974 het geïntensiveerde protest tegen landbouwbestrijdingsmiddelenfabriek Aagrunol bij. De fabriek was voor veel wijkbewoners een doorn in het oog en resulteerde in een lichtend voorbeeld van effectief lokaal burgerverzet toen mede door de acties van wijkbewoners de fabriek uit de wijk verdween. De gemêleerde samenstelling van de wijk (studenten, gezinnen, zelfstandigen) en het gezamenlijk optrekken tegen de in hun ogen rigoureuze gemeentebeslissingen en de zware industrie maakt een onderzoek naar de Oosterpoort interessant, ook omdat bredere maatschappelijke vraagstukken van de jaren zeventig in deze lokale context tot uiting kwamen. Zo hielden in de Oosterpoortbuurt milieuvraagstukken, door de aanwezigheid van kleine- en zware industrie in de wijk, direct verband met het vraagstuk van stadsvernieuwing.

Het roept vragen op over de wijze waarop burgerinitiatieven en verzet vorm kregen binnen de Wijkraad Oosterpoort en op welke wijze de wijkraad en de actiegroepen invloed probeerden uit te oefenen op de gemeentelijke beslissingen in de jaren zeventig en tachtig ten aanzien van stadsvernieuwing en de landbouwbestrijdingsmiddelenfabriek Aagrunol in de Oosterpoortbuurt. In dit onderzoek wordt daarom aandacht besteed aan de acties van de wijkraad en de andere diverse actiegroepen, de verhoudingen met het gemeentebestuur en de werkzaamheden van de opbouwwerkers, die vooral probeerden om wijkbewoners te betrekken bij gebeurtenissen en de besluitvorming in de wijk. Door *urban governance* centraal te stellen kan worden geanalyseerd hoe de wijkraad, burgers en het stadsbestuur zich tot elkaar verhielden.

De tijdsafbakening van deze scriptie loopt van 1971 tot 1984; respectievelijk de oprichting en opheffing van de Wijkraad Oosterpoort. Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van een breed scala aan literatuur over burgerparticipatie in de jaren zeventig, stadsvernieuwing (in Nederland), specifieke studies naar stadsvernieuwing in Groningen en studies over (nieuwe) sociale bewegingen in Nederland. Daarnaast is vooral gebruik gemaakt van archiefbescheiden in de Groninger Archieven, waarbij

primaire bronnen betreffende de Wijkraad Oosterpoort en de door hen uitgegeven wijkkrant *De Oosterpoorter* tot de voornaamste bronnen behoorden. Met de archiefstukken, alsmede krantenartikelen is de lokale context opgetekend en met algemenere literatuur is de bredere context geschetst. Hoofdstuk een bevat het conceptuele kader waarmee de empirische bevindingen uit hoofdstukken twee en drie over het verzet tegen de sloopplannen van delen van de Oosterpoortbuurt en tegen de landbouwbestrijdingsmiddelenfabriek Aagrulon, gecontextualiseerd en begrepen kunnen worden. Het begrip *urban governance* dient dan ook als lens en als heuristisch instrument in deze scriptie om de complexe werkelijkheid van de bestuurde stad te bestuderen.

Hoofdstuk I: Conceptueel kader en historische context

Alvorens een analyse uit te voeren van de Wijkraad Oosterpoort en de wijze waarop de wijkraad, burgers en het stadsbestuur zich tot elkaar verhielden, is het van belang een conceptueel kader uit te werken over de belangrijkste inzichten en begrippen in het onderzoeksgebied van *urban governance*. Het gaat daarbij niet uitsluitend om het besturen van de stad als zodanig, maar meer om het proces en de wisselwerking tussen alle actoren, waaronder burgers en instituties: “Urban governance denotes a wider system of government by encapsulating the complex range of actors, interests and resources, which straddle the public, private and voluntary sectors, each with a vested interest in the way that political power is organized and practised locally.”¹ *Urban governance* als term is gedurende de laatste decennia in de sociale wetenschappen ontstaan om ook de invloed van andere actoren dan instituties in besluitvormingsprocessen in kaart te brengen. De verschoven aandacht voor het handelen van instituties (*government*), naar stadsbestuur als proces (*governance*) stellen ons in staat gesteld de complexe sociale interacties binnen de stedelijke omgeving op een minder normatieve wijze te benaderen.²

Als begrip gaat *urban governance* vooral uit van een normatieve positie; namelijk dat in essentie *urban governance* gelijk staat aan *good governance*.³ Dat valt te relateren aan de brede maatschappelijke vraag naar invloed op

---

¹ Stefan Couperus ‘Research in urban history: Recent theses on nineteenth- and early twentieth-century municipal administration’. *Urban History*, 37(2). (2010), p. 322.

² Ibidem.

³ Guy B. Peters, & Jon Pierre. "Urban Governance." In *The Oxford Handbook of Urban Politics*. (Oxford University Press, 2012), p. 12.

besluitvormingsprocessen. In historisch onderzoek is daarentegen juist de historische conceptualisering van belang en gaat de aandacht meer uit naar het trachten te begrijpen van complexe sociale interacties, handelingen en gebeurtenissen in de historische context waarbinnen deze plaatsvinden. *Urban governance* is daarom de lens waarmee men de sociale processen rondom stedelijke besluitvorming kan bestuderen. In feite behelst dit het streven naar de discussie over en de definiëring van het stedelijk algemeen belang.⁴

Dit conceptueel kader is dan ook van belang om de wisselwerking tussen verschillende actoren binnen de stedelijke omgeving te kunnen duiden, in dit geval de Wijkraad Oosterpoort, burgers en het stadsbestuur van Groningen in de jaren zeventig en tachtig van de twintigste eeuw. Daarnaast is het relevant om de acties van de Wijkraad Oosterpoort te plaatsen binnen de bredere maatschappelijke context van de jaren zeventig en tachtig. In algemene zin is contextualisering binnen historisch onderzoek noodzakelijk om handelingen en gebeurtenissen trachten te begrijpen in de sociale, culturele en politieke context waarbinnen deze zich manifesteren.

De roep om inspraak in stadsvernieuwing is onlosmakelijk verbonden met de naoorlogse wederopbouw, die zich niet enkel beperkte tot het Europese continent. In de woorden van Christopher Klemek kenmerkte zich dit tot: "The attempts to impose a new order on cities, and specifically a modernist vision of urbanism, via urban renewal policies eventually engendered a fierce backlash, clearly discernible by the beginning of the 1960's, that extended from North America to Western Europe".⁵ Dit grootstedelijk denken kwam ook tot uiting in de aanvankelijke plannen voor de Oosterpoort en stuitte ook daar op verzet. De vraag is in hoeverre er een causaal verband valt aan te wijzen tussen de institutionele ontwikkelingen op het gebied van stedelijke participatie en het bredere maatschappelijk verlangen naar verdere democratisering en inspraak gedurende de jaren zeventig. In dit onderzoek conceptualiseer ik het verzet tegen de sloopplannen in de Oosterpoort als de politisering van burgers binnen de stedelijke omgeving waarbij de stadsvernieuwing en het verzet tegen Aagrunol (milieuproblematiek) enerzijds dienden als katalysator voor het ontstaan van politiek zelfbewustzijn onder wijkbewoners en anderzijds ervoor

---

⁴ Peters, B. Guy, and Jon Pierre. "Urban Governance.", p. 1.

⁵ Christopher Klemek. *The Transatlantic Collapse of Urban Renewal: Postwar Urbanism from New York to Berlin*. (Chicago, IL: University of Chicago Press, 2011), p. 3.

zorgden dat beleidsontwikkelaars en politici nieuwe manieren moesten vinden om burgers bij de vaak ingrijpende plannen te betrekken.

De onstuimige jaren zeventig

De jaren zestig en zeventig zijn te kenmerken door politiek activisme in alle sectoren van de maatschappij. Historicus Duco Hellema schrijft dat in de context van economische voorspoed, Europa en de Verenigde Staten in de jaren zestig en zeventig het stadium van massaproductie-en consumptie bereikten. Hellema schrijft daarbij dat deze ontwikkeling grote “sociale, culturele en politieke gevolgen had”. Zo zien we dat aan universiteiten een democratiseringsgolf ontstond, kwam het ecologisch bewustzijn op en vond de tweede feministische golf plaats. Deconfessionalisering, ontzuiling en democratiseringstendensen in de gehele samenleving betekenden een breuk met voorgaande decennia.⁶ De jaren zeventig kunnen daarom gekarakteriseerd worden als een tijdperk van grote maatschappelijke veranderingen en collectieve actie. De vredesbeweging kreeg hernieuwd elan en mobiliseerde duizenden tegen de op televisie uitgezonden oorlog in Vietnam en vervolgens tegen de neutronenbom en de kruisraketten. Het was ook het tijdperk van de eerste fossiele energiecrises toen de organisatie van petroleum exporterende Arabische staten hun eerste olie-embargo's oplegden.⁷

In tegenstelling tot de optimistische en rebellerende jaren zestig, hebben historici de jaren zeventig lang gedefinieerd als een decennium van “uncertainty, malaise and anxieties”.⁸ Deze karakterisering gaat vaak vergezeld van een verwijzing naar het einde van een tijdperk van groei, welvaart en sociale zekerheden zoals die zich in de eerste decennia na de oorlog manifesteerden.⁹ Hellema plaatst een kanttekening bij de implicaties van het veralgemeniseren van deze opvatting. In de Nederlandse context waren het juist de jaren zeventig waar massale protesten en collectieve actie het hoogtepunt bereikte. Dat in tegenstelling tot de culminatie van maatschappelijk activisme in 1968, zoals op veel andere plekken in de wereld. Kortom, de jaren zeventig kunnen gekarakteriseerd worden als een progressieve en onstuimige periode waarin

---

⁶ Duco Hellema, *Nederland en de jaren zeventig*. (Amsterdam: Boom, 2012), p. 24.

⁷ Duco Hellema, *Nederland in de jaren zeventig*, p. 152.

⁸ Beth Bailey and David Farber, *America in the Seventies*, (Lawrence: University press of Kansas, 2004), 1-8 geciteerd in Hellema, p. 13.

⁹ Noties als deze zijn te vinden in Eric Hobsbawm, *The Age of extremes: the short twentieth century, 1914-1991* (London: Abacus, 1994) en ook in Tony Judt, *Postwar: a history of Europe since 1945*, (New York: Penguin Press, 2005), p. 477.

politisering maar ook radicalisering zich in alle lagen van de maatschappij manifesteerden. Verwonderd schrijven Ed van Eeden en Peter Nijssen dat het leek alsof in de jaren zeventig heel Nederland met een protestbord de straat op ging.¹⁰

Stadsvernieuwing en democratisering in de wijk

Ook op het gebied van stadsvernieuwing waren in de jaren zeventig uitingen te zien van de progressieve en hervormingsgezinde maatschappelijke sentimenten. Hellema schrijft dat men overal in Nederland wijkcomités, huurdersorganisaties en bewonersgroepen oprichtte. Er kwam meer aandacht voor de wensen en klachten van bewoners, die zich steeds meer begonnen te organiseren tegen te hoge huren, verpauperde woningen en het uitblijven van renovatieplannen. Bovendien werd inspraak van burgers bij stadsvernieuwingsprojecten uitgebreid.¹¹ Het was het resultaat van de zoektocht naar “een nieuwe balans” tussen overheid en burger, schrijft Ted van de Wijdeven. Inspraak in besluitvormingsprocessen kreeg steeds meer gestalte door een “mondiger” wordende burgerbevolking.¹²

Deze ontwikkelingen beperkten zich niet alleen tot Nederland of het Europese continent. Klemek ziet “transatlantic parallelism and the shared impulses, concerns and agitations”¹³ die stadsvernieuwing in Noord-Amerika en op het Europese continent gezamenlijk kenmerkten. Protest tegen de rigoureuze stadsvernieuwing ontstond aan het einde van de jaren vijftig in de Verenigde Staten als reactie op de plannen voor het aanleggen van snelwegen door de oude stadswijken van New York.¹⁴

Herman de Liagre Böhl heeft de periode van renovatie en sloop in Nederland ook wel gedefinieerd als de periode van “krotopruiming en cityvorming”. Dat betekende in de praktijk dat beleidsmakers tot sloop van de oude stadsdelen wilden overgaan om zo plaats te maken voor winkel- en kantoorgebieden. Het beleid van stadsvernieuwing verschoof in de jaren zeventig van de nieuwbouwwijken richting de vooroorlogse wijken waar jaren van verval ertoe hadden geleid dat renovatie of sloop noodzakelijk waren geworden. Er ontstond weerstand onder bewoners van de vooroorlogse wijken om te moeten migreren naar de nieuwe woonwijken, waarop

---

¹⁰ Ed van Eeden en Peter Nijssen, *jong in de jaren '70. Tijdsbeeld van een generatie*, (Utrecht: Kosmos, 1993), p. 69.

¹¹ Hellema, p. 51.

¹² Ted van de Wijdeven, *Doedemocratie: over actief burgerschap in stadswijken*. (Eburon: Delft, 2012), p. 72.

¹³ Christopher Klemek. *The Transatlantic Collapse of Urban Renewal: Postwar Urbanism from New York to Berlin*, p. 13.

¹⁴ Ibidem, p. 133.

beleidsmakers overstag gingen en het beleid vanaf halverwege de jaren zeventig gebaseerd werd op kleinschaligheid en prioriteit voor het wonen. Vanaf dat punt doet ook het begrip stadsvernieuwing haar intrede.¹⁵

De verschuiving van centralistische besluitvorming naar het aanwenden van de inzichten, ervaringen en expertises van burgers om bij te dragen aan politieke besluitvorming is een ontwikkeling van de afgelopen zeventig jaar. Ondanks enkele experimentele voorlopers tijdens het interbellum in steden als Amsterdam en Nijmegen, zien we dat decentralisatie van politieke besluitvorming in de stad vanaf de jaren vijftig een hoge vlucht neemt, bijvoorbeeld met de oprichting van wijkraden.¹⁶ Deze decentralisering behelst enerzijds de decentralisering van beleidsuitvoering en anderzijds de decentralisering van besluitvorming, waarbij laatstgenoemde van belang is voor dit onderzoek. Het decentraliseringsbeleid is gestoeld op twee kernwaarden: het bevorderen van burgerparticipatie in politieke besluitvorming en het vergroten van sociale cohesie en gemeenschapszin.¹⁷ Dit proces van politieke decentralisatie wordt verder geëffectueerd wanneer de macht om politieke beslissingen te nemen wordt overgeheveld naar burgers of een representatief orgaan.

Het overhevelen van de macht om politieke beslissingen te nemen of om inspraak en participatie te bevorderen raakt aan het vraagstuk van *empowerment*. In de bundel *Deepening Democracy*, geredigeerd door Archon Fung, besteden de auteurs aandacht aan de *empowerment* van participatie binnen stedelijke besluitvormingsprocessen. Hoewel de inzichten voornamelijk gaan over contemporaine politieke praktijken, net als bij *urban governance*, is het inzicht omtrent “bottom-up participation” van belang om democratisering gedurende de jaren zeventig te conceptualiseren. Fung schrijft dat “effective solutions to certain kinds of novel and fluid public problems may require the variety and knowledge offered more by diverse, relatively more open minded, citizens and field operatives than by distant and narrowly trained experts”.¹⁸ Dat wijst op een democratisch- en functioneel tekort omdat diegenen op wie het beleid van toepassing zou zijn geen inspraak hadden, en

---

¹⁵ Herman de Liagre Böhl, *Steden in de steigers: stadsvernieuwing in Nederland 1970-1990*, (Amsterdam: Bert Bakker, 2012), pp. 7-9.

¹⁶ Stefan Couperus, *Machinerie van de stad: stadsbestuur als idee en praktijk, Nederland en Amsterdam 1900 – 1940*, (Amsterdam: Aksant, 2009), pp. 209-256.

¹⁷ Stefan Couperus, ‘The rise and demise of neighbourhood democracy: Decentralising the urban polity in Rotterdam since 1940’ in Alistair Cole & Renaud Payre. *Cities as Political Objects*. (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016), p. 121.

¹⁸ Archon Fung, *Deepening Democracy: Institutional Innovations in Empowered Participatory Governance*. (London: Verso, 2003), p. 16.

daarnaast dat instituties niet over voldoende sociale kennis beschikten van wat er in de wijken speelde. De ingrijpende plannen van stadsvernieuwing dwongen gemeenten in zekere zin om verder te kijken dan de randen van de tekentafel.

Howard Halman beargumenteert daarnaast dat een vorm van wijkbestuur in iedere grote (Amerikaanse) stad zou moeten worden ingesteld: “This would contribute to improved urban governance by achieving a greater sense of community, redressing an imbalance of power, making public services more effective, promoting the public order and opening new opportunities for personal development.”¹⁹ In wezen is deze decentrale democratisering een drang naar lokale vrijheid of zoals Milton Kotler stelt: “the drive for local control as a political movement for liberty”.²⁰ Lokale (politieke) vrijheid op wijkniveau bevordert in die zin dus de participatie van burgers in het scheppen van en bijdragen aan politieke beslissingen.

Ook in de Europese context zien we in de basis deze ontwikkeling, hoewel het meer liberale uitgangspunt van Kotler minder sterk op de voorgrond treedt. In de Nederlandse context is het juist de algehele maatschappelijke democratisering en daarbij de roep om inspraak in (lokale) politiek die als katalysator diende voor het ontstaan van een scherper politiek bewustzijn van burgers in de stedelijke omgeving. Men kan dus eerder spreken van een decentralisering van besluitvorming in plaats van een decentralisering van beleidsuitvoering: inspraak tegenover meebeslissen. Maar het “transatlantic parallelism”²¹ ontwaart zich wel degelijk in de wijze waarop zowel op het continent als aan de andere kant van de Atlantische oceaan overheden met *slum clearance* omgingen. Protesten in Londen, New York en Berlijn hadden vooral een *pro-neighbourhood* karakter. Zo vond er verzet plaats tegen de plannen om snelwegen dwars door stadswijken aan te leggen. Deze protesten leidden er in New York bijvoorbeeld toe dat inspraak en participatie van wijkbewoners werd toegevoegd aan de beleidsplannen. Het leidde tot “the collapse of the urban renewal order”²² maar de inbreng van burgers was enkel welkom tot het punt waarop het een obstructie voor de uit te voeren plannen betekende.²³

---

¹⁹ Howard Wesley Hallman, *Neighbourhood Government in a Metropolitan Setting*. (Beverly Hills: Sage, 1974), pp. 12 – 19.

²⁰ Milton Kotler, *Neighbourhood Government*. (Indianapolis: Bobbs-Merill, 1969), p. 1.

²¹ Christopher Klemek. *The Transatlantic Collapse of Urban Renewal: Postwar Urbanism from New York to Berlin*, pp. 13.

²² Klemek, p. 160.

²³ *Ibidem*, pp. 130 – 149.

De eerder genoemde oprichting van wijkcomités en andere bewonersgroepen is dus te plaatsen binnen een bredere stedelijke beweging die zich keerde tegen sloop en gecentraliseerde stedelijke planning in de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw. Ook de liberalisatie van de woningmarkt in Nederland behoorde tot het mikpunt van kritiek van georganiseerde bewoners en actiegroepen. Met succes, want het leidde gedurende de jaren zeventig tot stijgende uitgaven voor volkshuisvesting en verdere bescherming van huurders. De vernieuwing van steden stuitte op verzet maar het links-progressieve kabinet-Den Uyl wist door een aantal hervormingen en beleidsmaatregelen de sociale positie van oudere stadswijken te verbeteren.²⁴

Georganiseerde bewoners en actiegroepen eisten dat er in de stadsvernieuwing aandacht zou zijn voor de belangen en wensen van bewoners van deze oude stadswijken. In de Oosterpoortwijk in Groningen ging dat om restauratie van woningen maar ook om voldoende welzijnsvoorzieningen als scholen, winkels en groen. Stadsvernieuwing was daarom niet louter een technische aangelegenheid en resulteerde onder invloed van allerlei sociale verhoudingen in sommige steden in sterk protest.²⁵ De aan de stadsvernieuwing gerelateerde sociale kwesties hebben daarom bijgedragen aan nieuwe inzichten over *urban governance* en *neighbourhood democracy*. Het stelt onderzoekers namelijk in staat de politieke verhoudingen binnen de stedelijke omgeving te re-conceptualiseren en daarbij verder te gaan dan een zuiver institutionele benadering die vooral de gemeentelijke instituties centraal stelt.

De opkomst van de Nederlandse milieubeweging en lokaal activisme

Naast stadsvernieuwing is ook de opkomst van de Nederlandse milieubeweging een ontwikkeling die raakt aan het onderwerp van deze scriptie. De wijkbeweging en het verzet tegen vervuilende industrie en de aantasting van het milieu kwam in de Oosterpoortbuurt in Groningen bijeen. In het geval van de Oosterpoortbuurt hielden milieuvraagstukken, door de aanwezigheid van kleine- en zware industrie in de wijk, direct verband met het vraagstuk van stadsvernieuwing.

Vanaf midden jaren zestig kwam de milieubeweging op in Nederland en intensifieerde gedurende de jaren zeventig. Socioloog Egbert Tellegen geeft als definitie van de milieubeweging “het samenstel van actoren en activiteiten gericht tegen de aantasting van natuur en landschap, uitputting van grondstoffen en

---

²⁴ Hellema, *Nederland en de jaren zeventig*, pp. 159-160.

²⁵ Ted van de Wijdeven, *Doedemocratie: over actief burgerschap in stadswijken*, p. 93.

energiebronnen en verontreiniging van lucht, water en bodem”.²⁶ De beweging bestond uit een reeks nieuwe actiegroepen die zich bezighielden met milieuproblematiek. Het ontstaan van sociale bewegingen binnen de stedelijke context is door Gordano Rabrenovic gelinkt aan de opkomst van de nieuwe sociale bewegingen zoals die zich in de jaren zeventig en tachtig manifesteerden als een versplintering van de traditionele, meer op de klassenstrijd geënte sociale bewegingen. Het leidde tot een variëteit aan activisme en bewegingen: “Their concerns dealt with quality of life issues, recognition of their lifestyle choices and a push for more direct citizen participation in decision-making.”²⁷ De definitie die Jan Willem Duyvendak, Hein-Anton van der Heijden en Ruud Koopmans daarnaast reserveren voor sociale bewegingen luidt als volgt: “Sociale bewegingen zijn een samenhangende reeks van gebeurtenissen geproduceerd in interactie met tegenstanders en gedragen door een netwerk van actoren met politieke doelen die hierbij hoofdzakelijk gebruik maken van niet-institutionele middelen.”²⁸

Sociale bewegingen, in dit geval het milieuactivisme en het streven naar inspraak in de stadsvernieuwing, zijn daarbij onderdeel van wat Charles Tilly en Sidney Tarrow als *contentious politics* definiëren. In *contentious politics* eisen actoren iets van geïnstitutionaliseerde autoriteiten en maken daarbij gebruik van collectieve actie om een (politek) punt te maken. Deze collectieve actie wordt gepolitiseerd wanneer de actie zich richt op of tegen politieke instituties.²⁹ Maar de meeste vormen van *contentious politics* zijn geen sociale bewegingen, stellen de auteurs. Sociale bewegingen zijn dan wel bestendigde vormen van *contentious politics* maar dat gaat voorbij aan het feit dat sociale bewegingen niet een universeel, maar juist een historisch karakter hebben. Daarnaast wordt het lastig de verschillende vormen van *contention* te vergelijken en overeenkomsten te vinden.³⁰ Wat betreft de Nederlandse milieubeweging was er wel degelijk sprake van een sociale beweging.

Jacqueline Cramer betoogt, in aanvulling op het debat over sociale bewegingen, dat de nieuwe milieuactiegroepen zich onderscheidden van de natuurbeschermingsorganisaties, die al sinds omtrent 1900 in Nederland bestonden. De nieuwe milieuactiegroepen kenmerkten zich ten eerste door een geheel andere

---

²⁶ Egbert Tellegen, *Milieubeweging*. (Utrecht: Het Spectrum, 1983), pp. 10-11

²⁷ Gordana Rabrenovic, "Urban Social Movements." In Jonathan S. Davies and David L. Imbroscio, *Theories of Urban Politics*, (London: SAGE Publications Ltd, 2009), pp. 239-254.

²⁸ Jan Willem Duyvendak, Hein-Anton van der Heijden, Ruud Koopmans, *Tussen Verbeelding En Macht: 25 Jaar Nieuwe Sociale Bewegingen in Nederland*. (Amsterdam: Sua, 1992), p. 14.

²⁹ Charles Tilly & Sidney G Tarrow. *Contentious Politics*, (Boulder, CO: Paradigm, 2007), pp. 7-9.

³⁰ Charles Tilly & Sidney G, Tarrow. *Contentious Politics*, (Boulder, CO: Paradigm, 2007), p. 11.

vorm van politiek bedrijven en zich daarbij ook bedienden van een ander actierepertoire. Zo werd er vooral ingezet op buitenparlementaire actie. Ten tweede richtten de nieuwe milieuactiegroepen zich ook op fundamentele maatschappijkritiek: zo werd de vernietiging van natuur en milieu gekoppeld aan de uitwassen van het kapitalisme.³¹ Zo gezien was er voor de nieuwe milieuactiegroepen een “direct verband tussen de huidige technologieontwikkeling en het kapitalistische systeem. Dergelijke technologie werd alleen ontwikkeld en toegepast opdat het bedrijfsleven winst kon maken”³², was de opvatting van de milieuactiegroepen. De golf van activisme werd niet alleen door de nieuwe milieubeweging gedragen, maar ook de oudere natuurbeschermingsorganisaties werden weer actief.³³ Onder de nieuwe milieubeweging scharen we het ontstaan van Aktie Strohalm (1970), het Milieu Aktiecentrum Nederland (1973) en Vereniging Milieudefensie (1972).³⁴

De nieuwe milieubeweging keerde zich dus tegen de ondernemingswijze productie en ageerde daarbij volgens Hellema tegen “schaalvergroting en andere technologische ontwikkelingen waarvan de werknemers de dupe dreigden te worden”.³⁵ De naoorlogse jaren hadden namelijk geleid tot een immense stijging in de Nederlandse industrie. De productie steeg sterk, zo ook in de landbouw. Het was in de naoorlogse periode dat de landbouw overstapte van kleinschalige naar grootschalige landbouw en door de verdere mechanisering verder rationaliseerde. Ook de industrie daaromheen, waaronder die van de landbouwbestrijdingsmiddelen kon daarom floreren.³⁶

Deze welvaartsstijging in materiële zin had ook haar keerzijde, en dat is waar de nieuwe milieubeweging halverwege de jaren zestig haar kritisch wantrouwen uit putte. Het keerpunt is volgens Cramer het verzet tegen de zwavelkiooldioxidefabriek Progil in Amsterdam. In 1969 was voorkomen dat deze fabriek zich in het Westelijk havengebied zou vestigen. Het waren vooral dergelijke lokale vormen van verontreiniging die in eerste instantie leidden tot verzet maar daarnaast model stonden voor een meer wereldomvattende visie op problemen omtrent de vernietiging van natuur en milieu. Zo werd onder meer ook de Vietnamoorlog hevig bekritiseerd.³⁷

---

³¹ Jacqueline Cramer, *De groene golf: geschiedenis en toekomst van de Nederlandse milieubeweging*, (Utrecht: Van Arkel, 1989), pp. 8-11

³² Cramer, *De groene golf*, p. 12.

³³ Hellema, *Nederland en de jaren zeventig*, p. 71.

³⁴ *Ibidem*, p. 36.

³⁵ Hellema, *Nederland en de jaren zeventig*, p. 35.

³⁶ Cramer, *De groene golf*, p. 18.

³⁷ Cramer, *De groene golf*, p. 21.

Mede door de milieuactiegroepen kwam het uiteindelijk tot wetgeving op het gebied van natuur en milieu. Zo werd in 1979 de Wet chemische afvalstoffen ingevoerd, kwam er in 1976 een nota milieu hygiënische normen en werd in 1979 de Wet afvalstoffen ingevoerd. Maar dat leidde er niet toe dat de milieuactiegroepen hun verzet staakten. Vereniging Milieudefensie zag in de jaren zeventig namelijk het kapitalisme als de hoofdoorzaak van alle problemen omtrent natuur en milieu: “het moest daarom vervangen worden door een socialistisch productiesysteem”.³⁸

In de jaren zeventig verschijnen er bovendien allerlei verontrustende rapporten over de consequenties van de industriële productie. Zo verscheen in 1972 het rapport *Grenzen aan de groei* van de Club van Rome, verscheen er kort daarna een rapport van de Commissie-Mansholt waarin onder meer Hans van Mierlo en Joop den Uyl de conclusies uit *Grenzen aan de groei* onderschreven³⁹ en verscheen in 1973 *Klein is fijn* van de econoom Ernst Friedrich Schumacher.⁴⁰ In de publicaties werd vooral ingegaan op het uitputten van natuurlijke hulpbronnen en het tegelijkertijd stijgen van de bevolking en een verdere vervuiling van natuur en milieu.

In Nederland ontwikkelde er zich een relatie tussen de vraag om inspraak in beleidsuitvoering en het streven naar een betere leefomgeving met aandacht voor milieuproblematiek. Dit valt te zien aan het feit dat overal in Nederland lokale werkgroepen ontstonden waarbij de nadruk lag op lokale verontreiniging gekoppeld aan een fundamentele maatschappijkritiek. Ook ontstonden er bewonerscomités die de handen ineensloegen, veelal om een halt toe te roepen aan lokale verontreiniging. Zij organiseerden zich en uitten hun bezorgdheid over de veiligheid van hun eigen leefomgeving en schuwden daarbij allerhande actievormen die ingingen tegen de bestaande wetten en regels niet.⁴¹ Het gaat daarbij om bezettingen, het niet betalen van bijvoorbeeld milieuheffingen of het platleggen van productieprocessen. Het verzet tegen de komst van een zwavelkooldioxide fabriek van Progil in Amsterdam en tegen de landbouwbestrijdingsmiddelenfabriek Aagrunol in de Oosterpoortwijk Groningen zijn hier voorbeelden van. Schattingen lopen uiteen, maar in de jaren zeventig ontstonden in Nederland zo'n 600 tot 700 milieuactiegroepen.⁴²

---

³⁸ Ibidem, p. 72.

³⁹ Hellema, *Nederland en de jaren zeventig*, p. 36.

⁴⁰ Cramer, *De groene golf*, p. 29.

⁴¹ Hellema, *Nederland en de jaren zeventig*, pp. 86-106.

⁴² Hellema, *Nederland en de jaren zeventig*, p. 36.

De wijk als leefomgeving en politiek object

In dit hoofdstuk is geprobeerd een synthese te maken tussen stadsvernieuwing, *urban governance* en de bredere maatschappelijke context van de jaren zeventig. Het is duidelijk dat het verzet tegen de sloopplannen binnen stadsvernieuwing en tegen vervuilende industrie in woonwijken juist de initiator van veel van deze politieke ontwikkelingen was. In het empirische deel van deze scriptie wordt de casus van de Wijkraad Oosterpoort in relatie tot stadsvernieuwing in Groningen uitgewerkt. De casus Aagrunol laat daarnaast zien waar de milieubeweging en stedelijke vernieuwing elkaar ontmoetten. Effectief verzet tegen landbouwbestrijdingsmiddelenfabrikant Aagrunol en tegen de sloop van delen van de Oosterpoortbuurt laten zien hoe in Groningen steeds ‘mondiger’ wordende wijkbewoners de beleidsmakers konden beïnvloeden. Het verzet tegen Aagrunol was daarmee een voorbeeld van *contentious politics* maar tegelijkertijd ook onderdeel van de milieubeweging zoals die zich gedurende de jaren zestig en zeventig manifesteerde. De verschillende vormen van *contention* en daarmee ook actierepertoires komen terug in het empirische deel van deze scriptie. De Oosterpoortwijk is in dat opzicht dus niet alleen de leefomgeving voor mensen maar ook de inzet voor het bijdragen aan politieke besluitvormingsprocessen.

Hoofdstuk II: ‘Afbreken of opknappen’⁴³, de stadsvernieuwing in de Oosterpoort

Felgekleurde gele, roze en blauwe affiches met daarop een sloophamer afgebeeld en daarboven in dikgedrukte zwarte letters de leus: “Géén sloopmoord op de Oosterpoort!”.⁴⁴ Voorzien van deze wapenspreuk lanceerden buurtbewoners in de Oosterpoortwijk in Groningen in november 1978 een campagne om de ophanden zijnde sloop van de door hen zo gekoesterde wijk te voorkomen. De aanleiding was het bericht dat circa 800 woningen gesloopt dienden te worden en dat de eerder beloofde renovatieplannen geen doorgang zouden vinden. Met een handtekeningenactie eiste de buurt vervolgens onvoorwaardelijke steun van de gemeente om de sloop te voorkomen.⁴⁵ Maar zo gemakkelijk zou het niet zijn. De achterzijde van de felgekleurde

---

⁴³ Dit was het thema van een tentoonstelling in het Groninger museum in 1971 over de Oosterpoortwijk. Het was duidelijk als vraagstelling bedoeld: "Tentoonstelling 'Afbreken of Opbouwen' Stukje Oosterpoort in Groninger Museum". *Nieuwsblad van het Noorden*. Groningen, 15-12-1971.

⁴⁴ Rijks Historisch Centrum Groninger Archieven (hierna: RHC GrA). toegangsnr. 1584 , inv.nr. 10: Stukken betreffende de uitvoering van de Interim-Saldo Regeling (I.S.R) en de stadsvernieuwing in de Oosterpoortbuurt, 1972-1982. Affiches ‘Sloopmoord op de Oosterpoort’.

⁴⁵ “Groningen Oosterpoort in verzet tegen sloop”, *De Waarheid*, Amsterdam, 13-11-1978.

affiches duidde in niet mis te verstane woorden de verhoudingen tussen het gemeentebestuur en de bewoners: “Wethouder Gietema: ‘slopen ik lust er wel pap van’. Oosterpoort: ‘zo’n wethouder, daar maken we pap van!’.”⁴⁶ De vermeende laksheid van de gemeente tegenover het sloopbesluit van de provincie was voor de wijkbewoners reden genoeg om hun eisen kracht bij te stellen.⁴⁷

Het was niet de eerste en ook niet de laatste actie. Gedurende de jaren zeventig en tachtig kwamen de wijkbewoners van de Oosterpoortbuurt in het geweer tegen de sloopplannen en organiseerden zij zich in talloze actiecomités en een overkoepelende wijkraad. Daarbij speelde ook het vraagstuk van participatie en inspraak op gemeentelijk niveau een rol. Dit hoofdstuk bevat een analyse van de verhoudingen tussen de Wijkraad Oosterpoort en het gemeentebestuur van de stad Groningen in het licht van de sloopplannen van delen van de Oosterpoortbuurt. Hoe kwam de wijkraad tot stand en functioneerde zij? Welke ideeën over participatie en inspraak lagen daaraan ten grondslag en met welke actiemiddelen probeerden wijkbewoners hun standpunten uit te dragen? Vertegenwoordigde de wijkraad bovendien wel alle bewoners van de Oosterpoort?

Net als in vele andere steden in Nederland kenmerkte de naoorlogse stadsvernieuwing in Groningen zich door het zoeken naar oplossingen voor de verkrotte oude stadswijken. Gezien de oude stadswijken niet enkel bestonden uit woningen maar ook onderdeel waren van vele diepgaande en verschillende sociale verhoudingen, leidde het saneringsbeleid tot verzet. Inspraak in het stadsvernieuwingsbeleid van de gemeente werd daarbij een van de eisen.⁴⁸ Op landelijk niveau deed de term ‘rehabilitatie’ vanaf 1972 haar intrede als nieuwe aanpak in de stadsvernieuwing. Dit hield in dat de oude stadswijken zoveel mogelijk hun oorspronkelijke karakter zouden behouden. Een belangrijke maatregel daarbij was dat particulieren aanspraak konden maken op een subsidie om hun woning te verbeteren.⁴⁹

De Oosterpoort – “een dorp in de stad”-⁵⁰ was omstreeks de jaren zestig van de vorige eeuw ernstig verloederd. Veel oorspronkelijke bewoners waren weggetrokken

---

⁴⁶ RHC GrA, toegangsnr. 1584, inv.nr. 10: Stukken betreffende de uitvoering van de Interim-Saldo Regeling (I.S.R) en de stadsvernieuwing in de Oosterpoortbuurt, 1972-1982. Affiches ‘Sloopmoord op de Oosterpoort’.

⁴⁷ “Groningen Oosterpoorters in actie tegen sloop woningen”, *De waarheid*, Amsterdam, 27-11-1978.

⁴⁸ Herman de Liagre Böhl, *Steden in de steigers: stadsvernieuwing in Nederland 1970-1990*, pp. 7 - 22.

⁴⁹ De Liagre Böhl, p. 27.

⁵⁰ Offerman, *De Oosterpoort: Geschiedenis van een 19^e-eeuwse woonwijk in Groningen*, p. 100

omdat zij zich in de naoorlogse uitbreidingswijken een nieuwe woning konden permitteren. In de periode 1947 en 1970 daalde het aantal inwoners van 12.406 tot 7.582.⁵¹ Studenten stroomden de wijk binnen en particulieren kochten pandjes op om die in te richten voor kamerbewoning en vervolgens meer aan maandelijkse huur te ontvangen dan wanneer zij het huis als geheel zouden verhuren. Onderhoud werd verzaakt en zelfs de gemeente kocht her en der een pand op om ze vervolgens dicht te timmeren of op de slooplijst te zetten. In het *Voorontwerp Structuurplan Binnenstad Groningen* maakte de gemeente bovendien bekend dat de Oosterpoort als een ‘in de toekomst te saneren gebied’ zou worden bestempeld. De wijk zou grotendeels plaats moeten maken voor kantoorgebouwen, horecagelegenheden, scholen en een winkelcentrum. Van de oorspronkelijke huizen zou maar een kwart blijven bestaan.⁵² Kortom, de oude stadswijk zou grotendeels moeten wijken voor de plannen die waren doordeesemd van het grootstedelijk denken van de jaren zestig.

In september 1970 richtten buurtbewoners de Actiegroep D’Oosterpoort op en organiseerden zij het verzet tegen de saneringsplannen uit het *Voorontwerp Structuur Binnenstad Groningen*. Aanvankelijk richtte de actiegroep zich vooral op de huurverhogingen die een gevolg waren van de door particulieren opgekochte panden.⁵³ De nieuwe huisbazen verzaakten onderhoud te plegen waardoor de wijk verloederde en de gemeente op een aantal plekken tot sloop overging. “Formeel zal de gemeente zich wel aan de regels houden. Maar het ziet er niet naar uit, dat hier een poging gedaan zal worden tot een nieuwe en democratische aanpak”, zei een initiatiefnemer van de actiegroep.⁵⁴

Geheel in het licht van de democratiseringstendensen van de jaren zeventig stonden buurtbewoners op om inspraak bij politieke besluitvormingsprocessen op te eisen. “Een wijk als de onze zou eigenlijk zelf moeten beslissen wat er met zo’n sanering zou moeten gebeuren. We zouden zelf moeten uitmaken of naar dure flats willen of dat we hier liever willen blijven wonen. En wanneer we zouden vinden, dat de buurt echt wel gesaneerd moet worden, dan zouden we zelf moeten beslissen hoe dat allemaal gaat”, schreven buurtbewoners in de actiekrant.⁵⁵

---

⁵¹ Projektgroep "Oosterpoort", *De Oosterpoort: een 19'eeuwse woonwijk, diagnose en therapie bij een stadsvernieuwing*, (Groningen: Planologisch studiecentrum Rijkuniversiteit Groningen, 1972), p. 32.

⁵² De Liagre Böhl, p. 294.

⁵³ "Woningen verwaarloosd, Actiegroep ten strijde tegen huisbazen Oosterpoort". *Nieuwsblad van het Noorden, Groningen*, 11-09-1970.

⁵⁴ "Wijkraadsleden komen in actie" *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 11-09-1970.

⁵⁵ Gerard Offerman, *Wijkraad Oosterpoort 1971 – 1984*, (Groningen: Regenboog, 1984), p. 11.

De gemeente besloot daarop een voorlichtingsavond te houden, maar al gauw bleek het zaaltje dat zij op het oog hadden te klein zou zijn voor de overweldigende interesse vanuit de wijk. Het enige alternatief was de Martinihal. Circa duizend buurtbewoners werden in staat gesteld om op 2 december 1970 gratis met het openbaar vervoer naar de informatieavond af te reizen. De kersverse wethouder Max van den Berg spinde garen bij de onrust onder de wijkbewoners en stelde dat geen enkel huis gesloopt zou worden wanneer dat niet noodzakelijk zou zijn en het niet met buurtbewoners besproken was. “Laten we samen een nieuwe wijk maken, waarin u gelooft. Wij steken onze hand uit, u moet hem pakken”, sprak Van den Berg tot de wijkbewoners. De wethouder stelde bovendien voor om een contactgroep in te stellen om de contacten tussen het gemeentebestuur en de wijk te verbeteren en inspraak mogelijk te maken.⁵⁶

De eerste vorm van een concrete burgerparticipatie vond plaatst bij het opzetten van een tentoonstelling over de Oosterpoortbuurt in het Groninger museum, toen nog gehuisvest aan de Praediniussingel. De tentoonstelling omvatte een beeld van de geschiedenis en de toekomstmogelijkheden van de Oosterpoort. Bezoekers konden daarbij op de door kunstacademiestudenten gemaakte maquettes aangeven hoe zij de toekomst van de wijk voor zich zagen.⁵⁷ Of de reacties op de maquette hebben bijgedragen aan de renovatieplannen is onbekend, maar het mogen ‘meebouwen’ liet in ieder geval zien dat er manieren gezocht werden om burgers bij de plannen te betrekken.

De contactgroep waarmee het gemeentebestuur kon overleggen was eerder dat jaar ingesteld en had al meermaals met het gemeentebestuur vergaderd. De contactgroep ging akkoord met een ambtelijke werkgroep om enkele lege plekken in de Oosterpoortbuurt op te vullen. Zo kwam er een nieuw speelplaatsje en op verscheidene plekken extra groen. Het doel was om de leefbaarheid van de wijk te verhogen.⁵⁸ Buurtbewoners werden dan wel gehoord, maar van echte inspraak was nog geen sprake. Maar het begin was er, want de projectgroep kon iedere maand met de wethouders en ambtelijke werkgroepen vergaderen.⁵⁹

---

⁵⁶ "Drs. Van den Berg wil meer subsidie van de minister Voorlichtingsavond trekt 1000 mensen naar de Martinihal Groningen praat met bewoners over toekomst van Oosterpoort", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 03-12-1970. 6

⁵⁷ "Tentoonstelling 'Afbreken of Opbouwen' Stukje Oosterpoort in Groninger Museum". *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 15-12-1971.

⁵⁸ "Open plekken worden ingevuld. Oosterpoortbuurt krijgt er aantal speelplaatsen bij", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 13-05-1971.

⁵⁹ Offerman, *De Oosterpoort*, p. 149.

In de februariuitgave van de nieuwbrief *De Oosterpoorter* schreef men over de doelstellingen van de net opgerichte wijkraad. De eerste eis was de handhaving van de Oosterpoort als woonwijk. Eis twee richtte zich op renovatie in plaats van afbraak en de overige eisen richtten zich op het ontwikkelen van gemeenschapsvorming en de vraag om een opbouwwerker voor de wijk. Deze persoon zou zich dan bezig kunnen houden met de werkzaamheden en de sociale impact als gevolg van de ingrijpende veranderingen in de wijk. In de nieuwsbrief gaf men verder aan recht te hebben op inspraak: “Er zullen allerlei andere gelegenheden geschapen moeten worden waarbij de bewoners met elkaar kunnen praten over de toekomst van de wijk en de plannen van de gemeente over de wijk”.⁶⁰

Medio 1972 waren er twee groepen actief in de Oosterpoortwijk: de wijkraad en een actiegroep die zich bezighield met de rechten van huurders en de huurprijzen. De actiegroep was aangesloten bij de Bond van Huurders en Woningzoekenden (BHW).⁶¹ Het wilde niet echt boteren tussen de wijkraad en de actiegroep. Vooral over het onderhandelen met de gemeente verschilden de wijkraad en de actiegroep van mening. Waar de wijkraad “op democratische wijze wilde opkomen voor de belangen van heel de wijk” en daarbij “voorvechtster zijn van betaalbare woningen voor de werkende stand”, wilde de actiegroep juist direct actievoeren en daarbij “macht tegenover macht plaatsen”.⁶² Dat had ook implicaties voor het contact met de gemeente. In het *Nieuwsblad van het Noorden* stelde de voorzitter van de wijkraad, J. Toxopeus, dat de wijkraad juist wil onderhandelen met de gemeente maar de actiegroep niet.⁶³ De democratische legitimering van de wijkraad vloeide voort uit de bijeenkomst in de Martinihal in 1970 en de manier waarop de wijkraad zich verhiel tot het gemeentebestuur: als onderhandelingspartner.

In maart 1972 viel ook het besluit dat de wijk gehandhaafd zou blijven als woonwijk en dat er dus gekozen werd voor rehabilitatie in plaats van sanering. Woningen in de Oosterpoort zouden bouwtechnisch onderzocht worden waarop besloten kon worden tot opknappen of nieuwbouw. De mening van de bewoners wilde de gemeente peilen via de wijkraad omdat “(...) die de gemeente als representatief voor

---

⁶⁰ RHC GrA, toegangsnr. 1584, inv.nr. 20: Exemplaren van de periodiek 'De Oosterpoorter', 1971-1983. Nieuwsbrief de Oosterpoorter februari 1972.

⁶¹ RHC GrA, toegangsnr. 1584, inv.nr. 20: Exemplaren van de periodiek 'De Oosterpoorter', 1971-1983. Nieuwsbrief de Oosterpoorter februari 1972.

⁶² RHC GrA, toegangsnr. 1584, inv.nr. 20: Exemplaren van de periodiek 'De Oosterpoorter', 1971-1983. Nieuwsbrief de Oosterpoorter februari 1972.

⁶³ "Oosterpoort ritselt van comités en actiegroepen", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 01-03-1972.

de buurt beschouwd.”⁶⁴ Eerder had het gemeentebestuur al gediscussieerd over de vorm van dergelijke wijkraden, die in feite een “gedecentraliseerd bestuur in de wijken” moesten worden, samengesteld op basis van directe verkiezingen door wijkbewoners.⁶⁵

In 1973 koos de wijkraad daarom een nieuwe vertegenwoordiging. In eerste instantie zouden er verkiezingen plaatsvinden, vooral omdat de wijkraad een nieuwe vorm zou krijgen, maar op de vaststellingsavond voor de kandidaten besloot men om maar gelijk de kandidaten als nieuwe vertegenwoordigers in te stellen gezien het aantal posities overeenkwam met het aantal verkiesbare kandidaten.⁶⁶ Het doel van de nieuwe vertegenwoordiging was om een onafhankelijker positie ten overstaande van de gemeente te verkrijgen. Volgens de wijkraad was de raad teveel een “gemeentelijke commissie geworden” die een aantal bevoegdheden van de gemeente had overgenomen: “Wij willen meer doen dan boompjes planten, straatnamen vaststellen of beslissen over wel of geen lichtbak boven een winkel”, stelde de opbouwwerker in de Oosterpoortbuurt.⁶⁷ Daartegenover stelde wethouder Jos Staatsen (PvdA) dat het niet de bedoeling was om de hele stad in wijkraden te verdelen. Het juiste evenwicht tussen gemeentelijke beslissingen en decentralisering moest worden gezocht: “alle macht aan de wijken is niet mogelijk, we leven niet op eilandjes. Maar aan de andere kant moet je je als gemeentebestuur verzetten tegen onnodige centralisatie”, aldus de wethouder.⁶⁸

Maar waar de gemeente in de pers vooral liet blijken de wijkraad te steunen en enthousiast te zijn over democratisering op wijkniveau, was dat in financiële steun wel anders. De wijkraad zat al snel krap bij kas en de gemeente was in eerste instantie niet van plan om de wijkraad meer financiële steun te verlenen. Vooral het uitbrengen van *De Oosterpoorter* werd onzeker, gezien een deel van de mogelijke subsidie eerst aangewend moest worden voor wijkraadsleden zelf en het terugbetalen van leningen. Voor de wijkraad was het niet te verkroppen dat de gemeente tijdens de bijeenkomst in de Martinihal in 1970 had gevraagd om een “spreekbuis” in de wijk, maar vervolgens geen moeite nam om het werk van de wijkraad in de wijk in financiële zin te stimuleren.⁶⁹ Voor de voorzitter van de wijkraad, Jos van der Molen, was het zelfs de

---

⁶⁴ "Mening bewoners", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 30-03-1972.

⁶⁵ "Wijkraden in Groningen", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 25-07-1972.

⁶⁶ RHC GrA, toegangsnr. 1584, inv.nr. 20: Exemplaren van de periodiek 'De Oosterpoorter', 1971-1983. Nieuwsbrief de Oosterpoorter maart 1972.

⁶⁷ "Ruime bevoegdheden gevraagd Oosterpoort gaat zich nieuwe wijkraad kiezen", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 01-02-1973.

⁶⁸ "Gewone burger niet buitenspel: Wijkraden groeien als paddenstoelen", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 21-02-1973.

⁶⁹ "De gemeente helpt niet met Wijkraad te krap bij kas in Oosterpoort", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 25-05-1973.

druppel: ze stapte op. “We hebben 13000 gulden nodig”, stelde Van der Molen. Maar veel vertrouwen had ze daar niet in. Volgens haar was de gemeente erg laks in het oppakken van de aanbevelingen van de wijkraad en kwamen zij bijvoorbeeld pas laat met de toezegging dat er een opbouwwerker zou komen en pas nadat het veelvuldig in de publiciteit geweest was. Ook de werkwijze van de gemeente in de wijk werd bekritiseerd: “de mensen in de wijk zijn de afgelopen jaren doodgegooid met enquêtes en nota’s, maar er gebeurt niets!”, aldus de afzwaaiende voorzitter.⁷⁰

Hoewel al in 1972 tot behoud van de Oosterpoort besloten was, nadat een programcollege van de PvdA, PPR en CPN het gevallen afspiegelingscollege opvolgde, moest wethouder Max van den Berg het vertrouwen tussen de gemeente en de wijkraad herstellen. Op landelijk niveau speelde de kwestie of de Oosterpoortwijk een ‘proeftuin’ zou worden voor landelijk stadsvernieuwingsbeleid. Omdat de minister uiteindelijk zijn fiat moest geven voor het vrijmaken van gelden voor het opknappen van de wijk sprak Van den Berg meermaals met staatssecretaris Jan Schaefer van volkshuisvesting om hem op het hart te drukken vlot aan te vangen met het opknappen van de wijk. Door meermaals met Schaefer te spreken leek Van den Berg het vertrouwen terug te winnen van de wijkraad en nam de wijkraad voor lief dat het toch wel erg lang had geduurd met de rehabilitatieplannen. Van Den Berg leek de argwaan enigszins te begrijpen: “een kloof die in tientallen jaren is ontstaan, overbrug je niet in enkele jaren”, sprak hij tegen een journalist van *Het Nieuwsblad van het Noorden*.⁷¹ Daarnaast schreef de wethouder zelf een aantal stukken voor de krant waarin hij aangaf dat “de onvrede over het dictatoriale denken van de stedenbouwers terecht is” en er een overgang moest plaatsvinden van “inspraak naar participatie”.⁷² Deze “stadsvernieuwing van onderen” was evident voor Van den Berg.⁷³

Vanaf 1973 vergaderde de wijkraad maandelijks met het gemeentebestuur. Vanaf dat punt institutionaliseerde de wijkraad, wat blijkt uit notulen en jaarverslagen. In het jaarverslag van 1973 geeft de wijkraad aan qua personen niet een representatieve vertegenwoordiging te zijn van alle bewoners van de wijk. Maar, zo stelt de wijkraad, “door wijze van werken, organisatie en opstelling kunnen wij echter garanderen wel degelijk het belang van de gehele wijk zo goed mogelijk te behartigen, en het

---

⁷⁰ "Geen vertrouwen", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 02-06-1973.

⁷¹ "Binnenkort gesprek met staatssecretaris Oosterpoort wellicht proefgebied stadsvernieuwing", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 30-06-1973

⁷² "Afbraak", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 07-06-1973.

⁷³ "Stadsvernieuwing: van onderen door Max v. d. Berg", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 19-06-1973.

vertrouwen te genieten van het overgrote deel van de bewoners”. Op dat moment had de wijkraad een voltallig bestuur en meerdere portefeuilles als milieu, huizen en huren, welzijn, sport en onderwijs. Ook de publicatie en verspreiding van de wijkkrant *De Oosterpoorter* was een onderdeel van de werkzaamheden van de wijkraad.⁷⁴

De structuur en werkwijze van de wijkraad werden binnen de Oosterpoort geregeld hevig bediscussieerd. Het standpunt van de werkgroep Huizen en Huren was dat de wijkraad een “praatgroepje” was en geen moeite ondernam om de verschillende werkgroepen te begeleiden. Daarnaast viel het verwijt dat de wijkraad niet representatief was en bovendien “te lief tegen de gemeente” zou zijn. Volgens leden van de werkgroep zou de wijkraad een overbruggingsorgaan moeten zijn waarbij de verschillende werkgroepen en straatcomités afgevaardigden leverden. Bovendien zou de opbouwwerker een prominentere rol in de wijkraad moeten krijgen. Ten slotte gaf men aan dat de wijkraad “geen politiek vaandel” zou moeten dragen.⁷⁵

De opbouwwerker Rens Penninx kwam in 1975 met een discussiestuk getiteld *Participatie van de bevolking bij de stadsvernieuwing in de Oosterpoort*. Hierin pleitte hij voor een gegarandeerde invloed van de bewoners van de Oosterpoortbuurt op de renovatieplannen. Volgens Penninx was het daarbij van belang dat de mensen in de wijk konden meebeslissen over de renovatie van woningen, veranderingen in de woonomgeving en het voorkomen van de komst van nieuwe bedrijven in de wijk. De opbouwwerker gaf aan dat de wijkraad als afspiegeling van de wijk gezien kon worden en dus ook op die wijze legitiem was. De opbouwwerker gaf aan dat de vernieuwingsplannen van onderop moesten worden ontworpen waarbij het aanbieden van de plannen aan het gemeenbestuur pas de laatste stap was.⁷⁶

De gemeente begon de wijkraden in Groningen vanaf 1974 beter te faciliteren. De wijkraden werden namelijk gezien als democratisch experiment, wat door welzijnswethouder Wim Wildeboer in *Het Nieuwsblad van het Noorden* werd opgemerkt.⁷⁷ Wat betreft het faciliteren door de gemeente deed wethouder Jos Staatsen (PvdA) daarvoor in april 1974 een voorstel. Er zouden wijkraden moeten

---

⁷⁴ RHC GrA, toegangsnr. 1968, inv.nr. 9647: Gemeentebestuur van Groningen, 1965 – 1987. Jaarverslag Wijkraad Oosterpoort 1973.

⁷⁵ RHC GrA, toegangsnr. 1584, inv. nr. 18. Stukken betreffende verhuur en huurprijzen, 1971-1981. Vergadering Huizen en huren 10-03-1975.

⁷⁶ RHC GrA, toegangsnr. 1584, inv. nr. 10: Stukken betreffende de uitvoering van de Interim-Saldo Regeling (I.S.R.) en de stadsvernieuwing in de Oosterpoortbuurt, 1972-1982. Participatie bij Stadsvernieuwing.

⁷⁷ "Ruim ton subsidie voor 'wijkraad-groeperingen'", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 25-09-1975.

komen die een afspiegeling zouden zijn van wat er leefde in de wijk en die door opbouwwerkers konden worden ondersteund. Het officiële contact tussen de gemeente en de wijkraad werd hiermee verder geïnstitutionaliseerd. Bovendien wilde de wethouder “sociale raadsliden” benoemen die als aanspreekpunt voor bewoners konden dienen.⁷⁸ Van den Berg stelde dat er zich een vervreemding had ontwikkeld tussen het stadsbestuur en de mensen in de oude wijken. Door stadsvernieuwing te vergezellen van democratisering in de vorm van participatie zouden wijkbewoners politiek geëngageerd worden. Volgens Van den Berg was dit doel bereikt, want “stadsvernieuwing leefde als begrip”. De beruchte staatssecretaris Jan Schaefer (PvdA) gaf de wijkbewoners tijdens een bezoek aan de Oosterpoort nog wel een advies mee: “ouwehoer niet oeverloos en te theoretisch”.⁷⁹ Het proces van stadsvernieuwing en inspraak was dus niet louter een lokale kwestie maar werd (grotendeels) ook beïnvloed door landelijk beleid en de wisselwerking tussen lokale en nationale actoren.

Als reactie op de gemeentelijke plannen deed ook de werkgroep Huizen en Huren in 1975 een voorstel tot het ontwikkelen van een nieuwe structuur voor de wijkvertegenwoordiging. De wijk zou worden onderverdeeld in ‘straten’ en ‘geledingen’. De geledingen waren de diverse werk- en actiegroepen, het buurtcomité en andere organisaties en verenigingen. Het vertegenwoordigend orgaan, de wijkraad, zou verkozen moeten worden uit de twee diverse groepen. De algemene wijkvergadering zou dan beleidsbepalend zijn en representatief voor de verschillende groepen. De wijkraad zou verkozen of benoemd worden vanuit deze algemene vergadering.⁸⁰

Het vraagstuk over de mate van inspraak op de gemeentelijke beslissingen bij de stadsvernieuwing speelde geregeld op. De wijkraad vond dat zij niet of veel te laat werd ingeschakeld bij het ontwikkelen van nieuwe plannen voor de wijk. In 1975 kwam dat tot uiting bij het opstellen van het bestemmingsplan voor het gebied rondom het cultuurcentrum de Oosterpoort. De wijkraad werd naar eigen zeggen pas in een laat stadium met ‘vrijwel kant-en-klare plannen geconfronteerd’ en voelde zich daarom niet serieus genomen als belanghebbende in het opstellen van de plannen voor de wijk.⁸¹

---

⁷⁸ “Gemeente wil invloed bevolking stimuleren”, *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 19-04-1974.

⁷⁹ “Experiment in Groningen centraal in verkiezingen: wijken betrokken bij vernieuwing”, *De Volkskrant*, 's-Hertogenbosch, 27-05-1974.

⁸⁰ RHC GrA, ingangsnr. 1584, inv. nr. 7: Stukken betreffende de organisatie werkterreinen en personele bezetting. Discussiestuk over structuur en werkwijze wijkraad.

⁸¹ “We krijgen een vieze smaak in de mond: Oosterpoortraad klaagt over te weinig inspraak”, *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 18-09-1975.

Vanaf 1974 begon de wijkraad daarom vaker kritiek op de inspraakprocedures te uiten. “Stadsontwikkeling zonder wisselwerking tussen burger en bestuur lijkt tot mislukken gedoemd”, schreven de buurtcomités en de Wijkraad Oosterpoort in *Het Nieuwsblad van het Noorden*.⁸² “Steeds meer blijkt, dat de wijkraad niet een soort verlengstuk van B&W wenst te zijn”, schreef oud-voorzitter van de wijkraad Gerard Offerman.⁸³

Maar er was ook argwaan vanuit de gemeente zelf. Over het verlenen van subsidies aan wijkraden werd goed nagedacht omdat het vermoeden aanwezig was dat de wijkraden gepolitiseerd raakten en daarbij dus een speelbal waren van politieke partijen.⁸⁴ Maar in de praktijk waren het juist de actiecomités, en niet de wijkraad die gelieerd waren aan politieke partijen; de wijkraad zelf had immers al eerder aangegeven los te willen staan van politieke partijen. Het leidde ook tot spanningen tussen de wijkraad en de actiecomités. Vooral de Communistische Partij Nederland (CPN) leek een sterke invloed te hebben in het buurtcomité, wat B&W niet zinde en waardoor zij striktere eisen wilde gaan stellen aan de Wijkraad Oosterpoort en de andere wijkraden in Groningen.⁸⁵ De partijpolitieke inmenging in de actiecomités en wijkraden in Groningen zette de gemeentelijke steun onder spanning.

Dat kwam bijvoorbeeld naar voren in de beantwoording van de subsidieaanvragen. De gemeente vroeg specifiek naar de samenstelling van de wijkraad en de personen die hier deel van uitmaakten, alsmede naar “de wijze waarop de wijkraad kan garanderen dat de mening van de wijkraad, de mening van de buurt is”.⁸⁶ In de conceptbegroting voor 1977 schreef de wijkraad: “niemand in Nederland kent het recept om de buurtbewoner te laten participeren en zijn inbreng voor lange tijd vast te houden. Wij ook niet! Wel willen wij trachten door buurtreferenda, tentoonstellingen, acties en het brengen van geschreven informatie, de buurtbewoner te laten meedenken en beslissen.” De wijkraad deed verder haar beklag over de voorschotten van veertig procent waarmee zij de activiteiten voor het gehele jaar moest bekostigen.⁸⁷ De

---

⁸² "Buurtcomité's tot gemeenteraad: Stadsvernieuwing zonder wisselwerking onmogelijk", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 08-08-1974.

⁸³ Gerard Offerman, *De Oosterpoort: Geschiedenis van een 19e-eeuwse woonwijk in Groningen*, p. 156.

⁸⁴ "GPV'er vindt steunen wijkraden dubieuze zaak", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 29-01-1974.

⁸⁵ "Ze komen toch alleen maar om te spioneren: Wijkraad wijst deputatie van CPN-comité de deur", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 06-02-1976. & "Wethouder wil eisen stellen aan wijkraden: Het is gevaarlijk wat CPN in de wijken doet", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 10-02-1976.

⁸⁶ RHC GrA: ingangsnr. 1968, inv.nr. 9647: Gemeentebestuur van Groningen, 1965 – 1987. Brief aan het bestuur van de wijkraad Oosterpoort 11-02-1975.

⁸⁷ RHC GrA: ingangsnr. 1968, inv.nr. 9647: Gemeentebestuur van Groningen, 1965 – 1987. Brief aan B&W over begroting en werkplan 1977.

Wijkraad Davidstraat was eerder al uitgesloten als gesprekspartner van het college door de inmenging van de CPN, die volgens wethouder Van den Berg “een onverantwoord spelletje spelen met het doel een van de leden van het college te laten struikelen”.⁸⁸ Dat verklaarde ook de argwaan van de gemeente om de wijkraden zonder uitgebreide verantwoording niet te subsidiëren. Het gesteggel rondom de subsidies leidde in 1976 tot het opstellen van voorwaarden voor wijkraden om aanspraak te kunnen maken op subsidiëring. De invloed van de individuele burger moest gewaarborgd zijn en de wijkraad of buurtorganisatie moest over een duidelijke organisatiestructuur beschikken.⁸⁹

Terwijl in maart 1972 al was besloten dat dat de wijk gehandhaafd zou blijven als woonwijk en dat er dus gekozen werd voor rehabilitatie in plaats van sanering, was daar medio 1976 nog niets van terecht gekomen en pas in 1978 werd besloten de wijk definitief als vernieuwingswijk aan te wijzen. Het uitstellen van de plannen leidde tot onrust onder buurbewoners en op sommige plekken werd alsnog besloten om tot sloop over te gaan. De sloopplannen betreffende de Trompsingel leidde binnen de wijkraad tot spanningen. De gemeente wilde dat de opbouwwerker een inspraakavond zou organiseren maar de opbouwwerker had daar bezwaren tegen omdat hij “het niet zo ziet zitten om op deze manier schijndemokraties [sic] te doen, terwijl de plannen toch al vrij vast zijn”, stelde hij in een vergadering van de wijkraad.⁹⁰ In 1977 limiteerde B&W de overlegmomenten met de wijkraden in de stad, zo ook met de Wijkraad Oosterpoort. Contact kon alleen nog worden gezocht via de ambtenaar bestuurscontacten en in een brief werden de contactmomenten opgesomd.⁹¹

In mei 1977 besloot het Rijk de Interim Saldo Regeling (ISR) in te stellen en kwam er weer vaart achter de woningverbetering. Met de regeling zouden de kosten die de gemeente zou maken bij het aankopen van grond, het opknappen van oude stadswijken en het bouwen van welzijnsvoorzieningen door het Rijk worden vergoed.⁹² In juli van dat jaar besloot de gemeenteraad dat het aantal te slopen woningen flink naar beneden werd bijgesteld: van 320 naar 130. Maar de provincie besloot juist dat er meer gesloopt diende te worden. De campagne “geen sloopmoord op de Oosterpoort”

---

⁸⁸ "Crisis n. a. v. wijkraden voorlopig afgewend Groninger college buigt voor de eisen van CPN", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 12-11-1974.

⁸⁹ "Na jaren van onzekerheid: Subsidie-eisen voor wijkraden nu bekend". *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 24-05-1976.

⁹⁰ RHC GrA: ingangsnr. 1584, inv.nr. 1: Notulen van wijkraad vergaderingen. Voornamelijk afschriften, 1974-1983. Notulen 5 juni 1978.

⁹¹ "B en W niet meer de wijk in", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 16-10-1976.

⁹² Herman Liagre Böhl, *Steden in de steigers*, p. 296.

(zie inleiding) was het antwoord van de wijkraad en leidde er toe dat de gemeente besloot een aanzienlijk deel van het gebied te behouden en de kosten te dragen en zich tegen het sloopbesluit van de provincie te keren.⁹³ In juni 1978 ontvingen bewoners een brief waarin duidelijk werd dat de Oosterpoortbuurt aanspraak kon maken op de ISR.⁹⁴ In een notitie voor de wijkraadvergadering later dat jaar schreef men dat de inspraakprocedure een integraal onderdeel was van de ISR-procedure. Dat hield in dat bij de ISR-plannen ook een rapport aangaande de inspraak zou moeten worden aangeleverd. Het doel werd om de straatcomités nieuw leven in te blazen, mensen te mobiliseren en op die wijze zoveel mogelijk buurtbewoners bij de plannen te betrekken.⁹⁵

In het najaar van 1978, voortbordurend op de actie “geen sloopmoord op de Oosterpoort”, riepen buurtbewoners de “Onafhankelijke Staat Oosterpoort” uit. De actie kwam voort uit de onvrede over het provinciale advies dat gesloopt diende te worden om plek te maken voor nieuwe gezinswoningen. Wijkbewoners, de wijkraad en de actiecomités trokken nu wel samen op. “Sloopgrage Nederlanders”⁹⁶ waren niet meer welkom in deze vrijstaat en de wijk werd daarom dan ook hermetisch afgesloten met een douanepost, waarbij men alleen met een paspoort kon inreizen. Naast dat er internationaal verslag van de actie gedaan werd⁹⁷ bereikte deze ook Den Haag, temeer omdat de dag erop een bus vol Oosterpoorters naar de Hofstad toog om met de minister in gesprek te gaan.⁹⁸ Eind december ontvingen buurtbewoners het bericht dat het Rijk had besloten de Oosterpoort definitief als vernieuwingswijk aan te wijzen en daardoor aanspraak kon maken op de Interim Saldo Regeling. De plannen bleven echter gekoppeld aan de kwestie rondom landbouwbestrijdingsmiddelenfabriek Aagrunol. De fabriek moest of veilig genoeg worden of helemaal uit de wijk verdwijnen voordat er met de renovatie van de wijk aan de slag zou worden gegaan.⁹⁹ “Er gebeurt voorlopig niets!”, stelde de wijkraad in een pamflet waarmee zij het beleid van de gemeente en

---

⁹³ Herman Liagre Böhl, *Steden in de steigers*, pp. 296 – 297.

⁹⁴ RHC GrA: ingangsnr. 1584, inv.nr. 10: Stukken betreffende de uitvoering van de Interim-Saldo Regeling (I.S.R.) en de stadsvernieuwing in de Oosterpoortbuurt, 1972-1982. Brief van gemeentebestuur aan wijkbewoners aangaande de Interim Saldo Regeling.

⁹⁵ RHC GrA: ingangsnr. 1584, inv.nr. 10: Stukken betreffende de uitvoering van de Interim-Saldo Regeling (I.S.R.) en de stadsvernieuwing in de Oosterpoortbuurt, 1972-1982. Nota aangaande rol van het opbouwwerk bij de inspraak in de ISR.

⁹⁶ Offerman, *Wijkraad Oosterpoort*, p. 108.

⁹⁷ De actie bereikte zelfs de Deense, Turkse en Britse pers: Offerman, *Wijkraad Oosterpoort*, p. 112.

⁹⁸ "Bewoners stellen grensposten in en kiezen eigen regering Oosterpoortwijk vrolijke vesting", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 13-12-1978.

⁹⁹ Offerman, *Wijkraad Oosterpoort*, p. 113.

vooral de PvdA bekritiseerden. De Oosterpoorters hadden het gevoel dat zij al jaren aan het lijntje werden gehouden met betrekking tot de stadsvernieuwing en Aagrulon.¹⁰⁰

In 1981 werd door het gemeentebestuur het definitieve plan voor de Oosterpoort gepresenteerd. Het *Verbeteringsplan Oosterpoort* was een totaalplan en bevatte de blauwdrukken voor de aanstaande renovaties en nieuwbouw. Maar de Oosterpoort nam het niet zomaar voor waar aan en het uitbrengen van het plan ging vergezeld van protest van de buurtbewoners, die het allemaal nog steeds te traag vonden gaan en daarom het *Goed-zat-boek* over het “gemeentelijk wanbeleid” uitgaven.¹⁰¹ De uitgave van het boek ging vergezeld van het onthullen van “de Klaagmuur” aan de buitenkant van het buurthuis. “Wij klagen vooral de gemeente aan die keer op keer toezeggingen en beloften doet, die niet nagekomen worden”, stelde een lid van de wijkraad.¹⁰² “Burgers mogen weliswaar nog geen uur te laat een bezwaarschrift indienen, maar de gemeente mag wel jaren vertraging toepassen op aan de burgers gedane beloftes”, luidde de conclusie van het *Goed-zat-boek*.¹⁰³

Ook op het niveau van de financiën waren de verschillende wijkraden en actiegroeperingen teleurgesteld. Zo schreven de verschillende wijkraden in 1983 een brief naar de gemeenteraad waarin zij de raadsleden smeekten het college erop aan te dringen de subsidie te behouden. B&W wilde bezuinigen op de buurt- en bewonersorganisaties en daardoor dreigde de subsidie op te drogen. “In het pakket bezuinigingsvoorstellen dat aan U is voorgelegd zitten een aantal voorstellen die een rechtstreekse bedreiging inhouden van een groot aantal welzijnsvoorzieningen in de wijken”, schreven de opstellers van de brief.¹⁰⁴

In 1984 droeg de wijkraad haar taken over aan het buurtoverleg Oosterpoort en kwam er een einde aan de dertienjaar durende positie als officiële vertegenwoordiger van de wijk. Gerard Offerman schrijft daarover dat de gevolgen van de economische crisis en het individualisme “van de jaren tachtig ook hun weerslag

---

¹⁰⁰ RHC GrA: ingangsnr. 1584, inv.nr. 4: Ingekomen en afschriften van verzonden stukken, 1974-1984. Pamflet “Er gebeurt voorlopig niets” van de Wijkraad Oosterpoort, 1978.

¹⁰¹ RHC GrA: ingangsnr. 1584, inv.nr. 4: Ingekomen en afschriften van verzonden stukken, 1974-1984. Goed zat boek, september 1982.

¹⁰² “Wijkraad Oosterpoort kraakt gemeentebeleid”, *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 08-10-1982.

¹⁰³ RHC GrA: ingangsnr. 1584, inv.nr. 4: Ingekomen en afschriften van verzonden stukken, 1974-1984. Goed zat boek, september 1982.

¹⁰⁴ RHC GrA: ingangsnr. 1584, inv.nr. 4: Ingekomen en afschriften van verzonden stukken, 1974-1984. Aan de leden van de gemeenteraad 23 maart 1983.

hadden in de Groninger politieke en sociale verhoudingen”. Kortom: “inspraak was niet meer in”.¹⁰⁵ De wijkraad koppelde haar bestaansrecht vooral aan het vormgeven van een aanvaardbaar plan voor de toekomst voor de wijk; zij zag zich niet zozeer als een permanente democratische vertegenwoordiging van de wijk.

Naast de al eerder ingezette renovatie sloeg men in 1985 de eerste paal in de grond waarmee ook de nieuwbouw in de Oosterpoort aanving. 199 nieuwe huizen en een parkeerkelder werden gebouwd. Vanaf 1985, ook na het opheffen van de wijkraad nam de invloed van bewoners af.¹⁰⁶ De inspraak mocht “vooral geen slap zootje worden” schreef Gerard Offerman over de wijze waarop de wijkraad zich dertien jaar tegenover de gemeente opstelde. “We zijn af en toe knap lastig geweest voor de gemeente”, besluit Offerman.¹⁰⁷ En niet zonder resultaat want anno 2019 zijn de meeste delen van de Oosterpoort, die aanvankelijk rijp geacht werden voor sloop, bruisende opgeknapte straten waar studenten, gezinnen en ouderen gemêleerd wonen.

Hoofdstuk III: Aagrunol: effectief verzet tegen een gifabriek nabij een woonwijk

Het ontstaan van actief burgerverzet tegen landbouwbestrijdingsmiddelenfabriek Aagrunol in Groningen moet in het licht van de voornoemde maatschappelijke ontwikkelingen en als uiting van een opkomend politiek bewustzijn onder wijkbewoners gezien worden. De fabriek vestigde zich in 1946 aan het Winschoterdiep, breidde zich steeds verder uit en had meerdere locaties, bijvoorbeeld aan de Oosterhaven en daarnaast later een laboratorium in Haren. De fabriek legde zich toe op het produceren van bestrijdingsmiddelen waarmee de gewassen zo goed mogelijk tegen schimmels en ziekten beschermd konden worden. De naam van het bedrijf ontstond uit commerciële overweging; zo zou “AA” ervoor zorgen dat de fabriek altijd voorin de catalogi genoemd zou worden en is “grunol” simpelweg een verbastering van Groningen.¹⁰⁸

Op 7 oktober 1952 ontstond de eerste van vele branden op het fabrieksterrein aan het Winschoterdiep. In de fabriekshal, waar onder meer zwavel en (explosief) natrium lagen opgeslagen, brak een felle brand uit waarbij de brandweer erger deed

---

¹⁰⁵ Offerman, *De Oosterpoort*, pp. 159-170

¹⁰⁶ De Liagre Böhl, *Steden in de steigers*, p. 297.

¹⁰⁷ “Het mocht vooral geen slap zootje worden: Wijkraad Oosterpoort na 13 jaar aan het eindpunt stadse mensen”. *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 25-01-1984.

¹⁰⁸ Gerard Offerman, *De Oosterpoort: de geschiedenis van een 19e-eeuwse woonwijk in Groningen*, (Groningen: Wolters-Noordhoff, 1987), p. 160.

voorkomen. Een van de blussers raakte door de dampen bedwelmd en moest in het academisch ziekenhuis worden behandeld.¹⁰⁹ Later zou bij de brandweer veel kritiek ontstaan op de brandveiligheid bij Aagrunol, alsmede zorgen over het gevaar van de fabriek voor de volksgezondheid.

In mei 1954 richtten buurtbewoners in de Oosterpoort een comité op waarin zij zich organiseerden tegen de fabriek. Het is de eerste keer dat bewoners in Groningen zich collectief tegen de fabriek organiseerden en gebruikmaakten van een civiele procedure. De eis was directe sluiting van de fabriek en daarmee vergezeld een verbod op de verspreiding van stank of stof. “Door tal van uitlaatpijpjes spuit de fabriek kwalijk riekende dampen, chemische stoffen en stof op huizen, mensen en dieren in de omgeving”, zo stelt R.A. Vos, de vertegenwoordiger van het comité van omwonenden.¹¹⁰ Pleidooien over en weer in de rechtszaal waren het gevolg. Er werd vergeeld wasgoed getoond alsmede de verklaring dat de sneeuw in de winter op de Bontebrug geel was uitgeslagen. Een probleem was dat de fabriek zich niet aan de Hinderwet hoefde te houden, omdat de fabriek nog niet volledig operationeel was. Een wethouder beet een van de klagende bewoners nog toe: “ga maar verhuizen”.¹¹¹ De gemeente leek wel immuun te zijn voor klachten over de fabriek, die natuurlijk een aanwinst was vanwege de verkochte grond en daarnaast werkgelegenheid verschafte.

Een uitspraak kwam er pas in augustus 1954. In mei was er al ingezet op een minnelijke schikking door de rechtbank. De directeur van Aagrunol, J. Bel, vond de acties van de klagende bewoners maar overdreven. De droogkasten die buiten werden schoongemaakt zorgden dan wel voor dampen, maar dit zou niet gevaarlijk zijn zoals de buurtbewoners beweerden. Zij wilden deze droogkasten onmiddellijk verwijderd zien en de rechter drong daarbij aan op een minnelijke schikking maar stelde de uitspraak uit.¹¹² Concrete klachten zouden door de fabriek direct worden onderzocht en zelfs de rechtbank kwam een kijkje nemen bij de fabriek om te constateren of er daadwerkelijk sprake was van overlast.¹¹³

---

¹⁰⁹ “Brand in chemische fabriek te Groningen”, *Algemeen Handelsblad*. 7 oktober 1952. & “Stad en Provincie Gevaarlijke brand In Chemische fabriek te Groningen”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 7 oktober 1952.

¹¹⁰ “Vuile was in de rechtszaal. De buurt eist sluiting van Aagrunol wegens hinderlijke stank en stof”, *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 07-05-1954.

¹¹¹ “Vuile was in de rechtszaal De buurt eist sluiting van Aagrunol wegens hinderlijke stank en stof”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 7-05-1954.

¹¹² “De procedure tegen Aagrunol. President dringt aan op minnelijke schikking. Behandeling uitgesteld”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 8 mei 1954.

¹¹³ “De hinder van Aagrunol. Concrete klachten zullen onmiddellijk worden onderzocht”, *Nieuwsblad van het Noorden*. 14 mei 1954.

Nadat de fabriek zelf onderzoek gedaan had kwam zij tot de conclusie dat de klachten van de bewoners schromelijk overdreven waren.¹¹⁴ In juli dagvaardde Aagrunol het comité van omwonenden en eiste daarbij het stoppen van het verspreiden van onjuiste mededelingen over de fabriek. De fabriek zou schade ondervinden en werknemers zouden angstig zijn geworden door de voorbeelden van de omwonenden.¹¹⁵ Op 4 augustus 1954 deed de rechtbank uitspraak en stelde de buurtbewoners in het ongelijk. De rechtbank achtte de klachten niet bewezen en legde een dwangsom op voor iedere onjuiste mededeling die het comité vanaf dan zou verspreiden.¹¹⁶ Jarenlang lukte het, ongeacht branden en andere overlast, de bewoners niet om via de institutionele weg de fabriek weg te krijgen.

Pas in de jaren zeventig begon het protest tegen de fabriek andere vormen aan te nemen mede ten gevolge van de ontwikkelingen in de Nederlandse samenleving, waarbij ook het proces van stadsvernieuwing een belangrijke rol speelde. Een voorbeeld van het geïntensiveerde protest is de buitenparlementaire actie, zoals eerder omschreven, waarbij de kritiek op de fabriek samenviel met kritiek op de industriële productiewijze en de sloopplannen ten aanzien van delen van de Oosterpoortwijk. Ook gingen de buurtbewoners samenwerken met milieuactiegroepen en richtten zij specifieke werkgroepen en nieuwe actiecomités op om de fabriek weg te krijgen. Jacqueline Cramer schrijft dat er vanaf 1974 een politisering binnen de milieugroepen valt te ontwaren. Later zet dit zich om in een tendens tot pragmatisme en professionalisering.¹¹⁷ Op lokaal niveau hoefde dit niet altijd het geval te zijn. De mate van verzet tegen Aagrunol in Groningen viel redelijk gelijk met het ontwikkelingsmodel van politisering tot professionalisering zoals aangeduid door Cramer. De Groninger casus kende echter wel een andere opbouw. Zo werd er eerst via de gerechtelijke weg geprobeerd de fabriek weg te krijgen en ging men pas later over op buitenparlementaire actie.

De casus Aagrunol laat zien waar de milieubeweging en stedelijke vernieuwing elkaar ontmoetten. Het verzet tegen de landbouwbestrijdingsmiddelenfabriek en tegen de sloopplannen waren beide het gevolg van een ontwikkelend politiek bewustzijn in de wijk en waar institutionele veranderingen vanuit de gemeente een bijdrage aan

---

¹¹⁴ "Aagrunol heeft zelf ook last van stank Maar klaagt niet", *Nieuwsblad van het Noorden*, 28 mei 1954.

¹¹⁵ "Aagrunol dagvaardt Comité van Omwonenden wegens het verspreiden van onjuiste mededelingen", *Nieuwsblad van het Noorden*, 23 juli 1954.

¹¹⁶ "Buurtbewoners in ongelijk gesteld, Aagrunol won kort geding", *Trouw*, 5 augustus 1954.

¹¹⁷ Cramer, *De groene golf*, p. 14.

leverden. Zo vergaderde een werkgroep van de wijkraad die zich bezighield met de milieuproblematiek geregeld met vertegenwoordigers van de fabriek en de gemeente. Maar dat betekende niet dat zij het actiewezen schuwden. De acties tegen Aagrulon kunnen net als de acties tegen de sloopplannen betreffende de Oosterpoort als *contentious politics* gekarakteriseerd worden.

In 1974 begon de opgerichte wijkraad in de Oosterpoort zich actiever met Aagrulon te bemoeien. De wijkraad vestigde zich in de oude Wilhelminaschool in de Sophiastraat.¹¹⁸ In januari drong de wijkraad aan op een betere beveiliging van de fabriek en gingen zij in gesprek met de directie van het bedrijf. Aan de stankoverlast zou vervolgens iets gedaan worden, zo verzekerde het bedrijf.¹¹⁹ In september dat jaar voegde ook het Milieu Actiecentrum Nederland (MAN) zich bij de protesten in Groningen. In eerste instantie organiseerden zij alleen een inloopavond, maar zij gingen zich daarna ook actief bezig houden met acties tegen de milieubelasting en de overlast van Aagrulon.¹²⁰ Zo werd er een handtekeningenactie gehouden waarbij zo'n duizend handtekeningen verzameld werden. Het MAN koos voor een radicalere insteek dan de wijkraad, die al in overleg waren met het gemeentebestuur en de directie van Aagrulon.

Hier werden de eerste tekenen zichtbaar van de buitenparlementaire actie die het verzet tegen Aagrulon later in de jaren zeventig zo zou kenmerken. Ook gaf het gemeentebestuur voor de eerste keer aan dat het de fabriek het liefst uit de Oosterpoort zag verdwijnen.¹²¹ Ook in de wijkkrant *De Oosterpoorter* veranderde de toon gedurende de jaren zeventig. Waar eerst vooral oproepen tot het melden van overlast werden afgedrukt, werden vanaf 1974 meer kritische artikelen geplaatst waarin ook werd opgeroepen de milieubelasting niet te betalen. Het MAN was daar een groot voorstander van omdat de opbrengsten van de heffingen volgens hen het aanpakken van vervuilende bedrijven in de weg stond.¹²² Feiko Groen, wonende aan het Winschoterdiep, besloot in 1974 de milieubelasting niet te betalen. De provincie liet daarop beslag leggen op een deel van zijn huisraad. "De overheid dwingt ons, kleine mensen, om via boetes en zo te betalen, terwijl ze een miljoenenconcern met rust laat",

---

¹¹⁸ Offerman, *Wijkraad Oosterpoort: 1970-1983*, p. 14.

¹¹⁹ "Wijkraad Oosterpoort tot Aagrulon: „Gif moet beter bewaakt worden”, *Nieuwsblad van het Noorden*. 11 januari 1974.

¹²⁰ "Wat nog komt", *Nieuwsblad van het Noorden*, 9 september 1974.

¹²¹ "1000 handtekeningen voor wethouder Actie tegen stankfabriek". *Nieuwsblad van het Noorden*. 18 september 1974.

¹²² RHC GrA, toegangsnr. 1584, inv.nr. 20: Wijkraad Oosterpoort, 1971 – 1984.

aldus Groen.¹²³ Uiteindelijk betaalde een onbekende de belasting voor Groen waarmee ook de veiling van zijn spullen werd opgeschort.¹²⁴

Het gemeentebestuur zag in 1974 echter nog geen noodzaak tot sluiting van de fabriek. Wel roerde locoburgemeester Max van den Berg zich in de discussie en riep in het *Nieuwsblad van het Noorden* op tot hardere afspraken met de fabriek. Er waren al vele branden geweest, maar de aandacht bleef gericht op het maken van deze “hardere afspraken” en de naleving van de Hinderwet.¹²⁵ Het MAN koos toch voor een radicalere aanpak en schreef in harde bewoordingen dat het bedrijf weg moest. De wijkraad nam een ambivalente positie in. Enerzijds had zij wekelijks overleg met de gemeente en anderzijds werkte ze samen met het MAN, dat niets van het gemeentebestuur moest hebben, aan acties tegen Aagrunol.¹²⁶ In december organiseerde het MAN samen met bewoners een protestactie voor de poort van Aagrunol. Het moet voor de wijkraad lastig geweest zijn om deze betrekkingen te combineren.

Er kwam ook steeds meer aandacht voor specifieke kennis omtrent het milieuvraagstuk. Zo bleek Aagrunol veel kwik te lozen in het Eemskanaal via een pijplijn die van Groningen naar Delfzijl liep. Het is kenmerkend voor de jaren zeventig dat de aandacht voor overlast verschoof naar kritiek op milieuvervuiling in het algemeen. Dit had te maken met de groeiende kennis over bestrijdingsmiddelen en giftige residuen. Zo verscheen in 1976 een artikel over de palingen in de Dollard die “net thermometers waren”. De dieren zaten vol kwik omdat de Dollard ernstig vervuild was.¹²⁷ Het beleid omtrent Aagrunol viel vanaf 1975 onder de verantwoordelijkheid van de provincie en het lijkt alsof de berichten over milieuproblematiek buiten de stad daardoor toenamen.

De fabriek besloot in 1976 dat het wilde verhuizen, wellicht naar Delfzijl. De gemeente wilde het bedrijf echter graag behouden vanwege de werkgelegenheid; zo’n driehonderd werknemers waren bij de fabriek werkzaam. Dit conflicteerde met eerdere berichten waarin het gemeentebestuur juist unaniem was in de overtuiging dat deze

---

¹²³ “Provincie laat spullen van Groninger weigeraar milieubelasting verkopen”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 19 september 1974.

¹²⁴ “Onbekende helpt weigeraar tegen zijn zin in”, *Trouw*, 23 september 1974.

¹²⁵ “Max van den Berg: Hardere afspraken maken met Aagrunol”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 22 november 1974.

¹²⁶ “Wethouder: ‘Gemeente sluit bedrijf niet’ We twijfelen niet aan goede bedoelingen Aagrunol”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 3 oktober 1974.

¹²⁷ “Water barst van het kwik „Palingen in Dollard net thermometers”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 4 maart 1976.

fabriek niet thuishoorde in een woonwijk. Voor de fabriek ging het echter vooral om commerciële motieven, omdat er veel geïnvesteerd moest worden om aan de milieueisen in de stad te kunnen blijven voldoen.¹²⁸ De Wijkraad Oosterpoort reageerde verheugd op deze eerste stappen tot verplaatsing, dan wel sluiting.¹²⁹

De acties hadden resultaat; in 1977 drongen meer raadsleden er op aan dat de fabriek zou moeten verdwijnen. Vooral de Politiek Partij Radikalen (PPR) drong onder leiding van Henri Dijksterhuis aan op sluiting.¹³⁰ Ook de giframp in 1976 in het Italiaanse Seveso moeten invloed hebben gehad op de protesten tegen Aagrunol. Zo werd er in de wijkkrant naar de ramp verwezen en gesteld dat er in Groningen precies dezelfde gifstoffen aanwezig waren.¹³¹ Ook verwees brandweerman Wester in de krant naar de gevaarlijke middelen die in Groningen lagen opgeslagen en waar maar een paar liter nodig zou zijn voor een ongekende ramp, net als in het Italiaanse Seveso.¹³²

Het jaar 1978 werd het jaar van de grote protesten. In juni blokkeerden actievoerders het Europaplein en bezetten het gemeentehuis.¹³³ Ook werden er gedurende 1978 vele affiches in de Oosterpoort verspreid.¹³⁴ Ook de Partij van de Arbeid wilde in 1978 dat de fabriek zou verdwijnen, echter hechtte zij wel veel belang aan het voortbestaan van de werkgelegenheid, dus een verhuizing had de voorkeur.¹³⁵ In 1978 nam de politieke actie tegen de fabriek toe, wat geïnitieerd werd door de PPR en door andere partijen werd overgenomen. Wethouders Jacques Wallage, Max van den Berg en Wim Wildeboer drongen aan op sluiting, maar burgemeester Harm Bouter en wethouders Thewis Wits en Bert Barmantloo wilden de fabriek openhouden.¹³⁶ Ook de landelijke politiek begon zich te bemoeien met Aagrunol. Minister Leendert Ginjaar (VVD) van Milieuhygiëne wilde de fabriek uit de bebouwde kom hebben.¹³⁷ In oktober schreef de werkgroep Aagrunol een brief naar het Engelse concern Fisons, dat de fabriek wilde overnemen. “Our law doesn’t allow a chemical factory to be situated close

---

¹²⁸ “Aagrunol lonkt naar Delfzijl”, *Nieuwsblad van het Noorden*. 29 maart 1976.

¹²⁹ RHC GrA, toegangsnr. 1584, inv.nr. 20: Exemplaren van de periodiek 'De Oosterpoorter', 1971-1983.

¹³⁰ “Raadslid wil Aagrunol kwijt”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 14 april 1977.

¹³¹ RHC GrA, toegangsnr. 1584, inv.nr. 20: Exemplaren van de periodiek 'De Oosterpoorter', 1971-1983.

¹³² “Expert in gevaarlijke stoffen W. Wester: ‘Voor een ramp heb je maar een paar liter nodig’”, *Nieuwsblad van het Noorden*. 16 april 1977.

¹³³ “Uit protest tegen chemisch bedrijf Aagrunol Groninger wijkbewoners blokkeren verkeersplein”, *Nieuwsblad van het Noorden*. 20 juni 1978.

¹³⁴ “Lawine van affiches over Oosterpoort Actiegroep in geweer tegen ‘stink-Aagrunol’”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 12 juni 1978.

¹³⁵ “PvdA wil verhuizing Aagrunol”, *Nieuwsblad van het Noorden*. 15 juli 1978.

¹³⁶ “Splijtzwan”. *Nieuwsblad van het Noorden*. 17 juni 1978.

¹³⁷ “Minister wil verplaatsing van Aagrunol”, *De Volkskrant*, 13 september 1978.

to residential area and we are fighting for this law to be enforced. May-be it would be a better idea for you not to buy the factory because sooner or later it will be closed down; in that matter you can count on us”, schreven de bewoners.¹³⁸

In 1979 voelde de wijkraad zich in de steek gelaten door de gemeente, de provincie, maar ook door het rijk. Minister Leendert Ginjaar had reeds aangegeven dat de kwestie Aagrunol gekoppeld zou worden aan het opknappen van de Oosterpoortwijk, daarmee werd ook de kwestie Aagrunol een politieke discussie in Den Haag. Tegelijkertijd raakte het geduld van de buurtbewoners op. “De gemeente beweert een politiek van democratisering en participatie van buurtbewoners te voeren. Helaas merken wij daar de laatste tijd weinig van”, zo schrijven de actievoerders in de Oosterpoortwijk.¹³⁹ Gedurende 1979 vond er veel getouwtrek plaats tussen actievoerders en het gemeentebestuur over de Hinderwetvergunning van Aagrunol. Doordat de geplande stadsvernieuwing aan Aagrunol werd gekoppeld gebeurde er vrij weinig, wat leidde tot grote frustratie onder de wijkraad. Onder het voorzitterschap van Paul Arends schreef de wijkraad voortdurend bezwaarschriften tegen de inwilliging van de aanvragen voor de verlening van Hinderwetvergunningen voor Aagrunol. “Wij zijn van mening dat de aanwezigheid van het bedrijf Aagrunol een levensgevaarlijke bedreiging zal blijven - ongeacht de meest streng geformuleerde Hinderwetvergunning- voor de bewoners van de Oosterpoortbuurt. Aagrunol dient derhalve zo snel mogelijk te verdwijnen”, schreef Arends in een van de bezwaarschriften.¹⁴⁰

Op 13 december 1979 vierde de wijk haar ‘onafhankelijkheid’ nadat de Oosterpoort zich een jaar eerder ‘onafhankelijk’ had verklaard en daarmee de pers over de hele wereld bereikte.¹⁴¹ De actie tegen “de sloopmoord op de Oosterpoort” werd ook gezien als een aanklacht tegen Aagrunol en de eis op deze ‘onafhankelijkheidsdag’ zou dan ook zijn dat de gemeente een definitief besluit zou moeten nemen over Aagrunol¹⁴², maar dat kwam pas in 1980. De toon werd namelijk harder na 1980. Eerder had het TNO een rapport opgesteld waarin stond dat het onverantwoord was om de fabriek in deze woonwijk te handhaven. Het vertrouwen in de lokale politiek werd met de dag

---

¹³⁸ RHC GrA, toegangsnr. 1769, inv.nr. 15169: Aagrunol weg - Groningen: Wijkraad Oosterpoort 1979.

¹³⁹ “Minister heeft ons rechtszekerheid ontnomen’ Oosterpoort voelt zich door overheid ‘genomen”, *Nieuwsblad van het Noorden*. 27 januari 1979.

¹⁴⁰ RHC GrA, toegangsnr. 1584, inv.nr. 19: Stukken betreffende de milieuproblemen rondom het chemische bedrijf 'Aagrunol', 1974-1985. Bezwaarschrift maart 1979.

¹⁴¹ Zie p. 26 waar de actie wordt beschreven.

¹⁴² “Oosterpoort viert morgen weer ‘onafhankelijkheid’”. *Nieuwsblad van het Noorden*. 12 december 1979.

minder. De wijkraad stuurde zelfs een brief naar het gemeentebestuur waarin zij stelde: “B en W en gemeenteraad van Groningen geven blijk van politieke kleingeestigheid en bestuurlijke onbekwaamheid” en daarnaast: “Het moet uit zijn. Daarom verzoeken we jullie: Aagrunol sluiten òf zelf oprassen.”¹⁴³ Maar in feite waren het de ministers die gesteld hadden geen wijkverbeteringsplannen goed te keuren voordat er een oplossing voor Aagrunol was gekomen, dat is ook de reden waarom een besluit zo lang op zich liet wachten.¹⁴⁴

De toezegging van het gemeentebestuur in de herfst van 1980 was voor de wijkraad niet afdoende, terwijl B&W in een raadsbrief aangaven dat “Aagrunol behoort tot de categorie bedrijven waarvan het wenselijk is en in bepaalde omstandigheden noodzakelijk kan zijn deze te weren uit een stedelijk milieu”.¹⁴⁵ In januari 1981 kondigden de omwonenden aan tot hardere acties over te gaan en stelde de gemeente daarbij een ultimatum.¹⁴⁶ De brand op 21 januari van dat jaar was het keerpunt. Vanaf nu zouden er harde protestacties plaatsvinden. De eerste protestactie vond direct plaats na de brand. Woedende omwonenden verzamelden zich bij het stadhuis en eisten een gesprek met de burgemeester. Door de protestacties kwam er schot in de zaak; de gemeente, de provincie en het rijk zagen de noodzaak van een snelle verplaatsing in. In februari werd de fabriek nogmaals geblokkeerd. Naar verluid blokkeerden honderden actievoerders de toegangswegen naar de fabriek, sloten zij met een boot het Winschoterdiep af en hadden hun eigen radiozender: “Radio tegengif”.¹⁴⁷ Diezelfde avond verstoorden de actievoerders ook de raadsvergadering, nadat er geen inhoudelijke discussie over Aagrunol zou plaatsvinden. Ook verscheen er in februari een krantje met belangrijke informatie over Aagrunol, de politieke voortgang en vele prenten over het gevaar van de fabriek.¹⁴⁸

De discussie werd vanaf februari ook in de Tweede Kamer gevoerd. Minister Leendert Ginjaar bleef aanzetten tot verplaatsing en de consensus was dat het bedrijf uit Groningen moest verdwijnen. Ginjaar zei daarop ook rijkssubsidie toe in de

---

¹⁴³ “Wijkraad Oosterpoort wil ingreep in beleid gemeente ‘Aagrunol dicht of oprassen”. *Nieuwsblad van het Noorden*, 7 juli 1980.

¹⁴⁴ RHC GrA, toegangsnummer. 1584, inv.nr. 19: Stukken betreffende de milieuproblemen rondom het chemische bedrijf 'Aagrunol', 1974-1985. Brief van de PvdA fractie aan de Wijkraad.

¹⁴⁵ RHC GrA, toegangsnummer. 1584, inv.nr. 19: Stukken betreffende de milieuproblemen rondom het chemische bedrijf 'Aagrunol', 1974-1985. Bijlage raadsverslag aan de raad. Aagrunol 26 augustus 1980.

¹⁴⁶ “Werkgroep stelt gemeente ultimatum Hardere acties tegen Aagrunol aangekondigd”. *Nieuwsblad van het Noorden*, 21 januari 1981.

¹⁴⁷ “Fabriek uit stad of dicht: omwonenden blokkeren Aagrunol in Groningen”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 2 februari 1981.

¹⁴⁸ RHC GrA: toegangsnummer. 1774, inv.nr. 1: AaGrunol chemische fabrieken 2014.

tegemoetkoming van de kosten voor het verplaatsen van het bedrijf. Er was daarop nog kritiek gekomen vanuit de FNV, die het daarmee oneens was en niet wilde dat er arbeidsplaatsen zouden verdwijnen.¹⁴⁹

In juli 1981 werd besloten dat Aagrunol naar Delfzijl zou gaan verhuizen.¹⁵⁰ De acties van de Wijkraad Oosterpoort en de verschillende werkgroepen hadden hun vruchten afgeworpen en tot een stroomversnelling geleid in de besluitvorming over het verdwijnen van de fabriek uit de Oosterpoortwijk. De actievoerders waren nog wel ongerust over of de verplaatsing wel daadwerkelijk zou plaatsvinden.¹⁵¹ In december kwam de Sint langs op het stadhuis en gaf de gemeenteraad een oorkonde van onvermogen.¹⁵² Het was wel vaker dat de werkgroep Aagrunol met ludieke acties een statement probeerde te maken. Dit kenmerkte het verzet tegen Aagrunol gedurende de jaren zeventig en tachtig. Er werd gebruik gemaakt van specifieke kennis om via ingezonden brieven de gemeente en provincie van repliek te voorzien, het stadhuis en de fabriek werden meermaals geblokkeerd en er waren ludieke acties als de komst van de Aagrunol Sint. Er werd samengewerkt met politieke partijen, maar op het moment dat die iets in de ogen van de actievoerders verkeerd deden, kregen zij de volle laag.

Na het besluit tot verplaatsing van de fabriek rees in 1982 een heel andere vraag: wie zou moeten betalen voor deze kosten? De Wijkraad Oosterpoort stelde samen met Milieufederatie Groningen, het provinciale samenwerkingsverband van verscheidene milieuactiegroepen, dat de fabriek voor de kosten zou moeten opdraaien. Acties vonden er niet meer plaats, maar ingezonden brieven in het *Nieuwsblad van het Noorden* hamerden steeds op de verantwoordelijkheid van Aagrunol en de toekenning dat de fabriek wel degelijk schuldig was aan milieuverontreiniging.¹⁵³

De ambtelijke molens draaiden langzaam, maar in de zomer kocht de gemeente dan toch de grond voor vijf miljoen gulden van Aagrunol en kon de verhuizing beginnen. In de gemeenteraad was nog wel wantrouwen tegenover de koop te bespeuren, want hoe erg zou het stuk grond vervuild zijn, dat de gemeente in bezit zou krijgen?¹⁵⁴ En wie zou de sanering gaan betalen?

Pas in 1983 werd de fabriek definitief verhuisd naar Delfzijl, waar het nog een

---

¹⁴⁹ “FNV tegen besluit over Aagrunol”, *Nieuwsblad van het Noorden*. 29 oktober 1980.

¹⁵⁰ “Laatste nieuws AAgrunol gaat naar Delfzijl”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 14 juli 1981.

¹⁵¹ “Actiegroep Aagrunol gelooft niet in sluiting Sluitingsprocedure en nieuwe blokkade op komst”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 17 november 1981.

¹⁵² “Cadeau van AAgrunol-Sint Oorkonde van onvermogen voor Groninger raad”, *Nieuwsblad van het Noorden*. 1 december 1981.

¹⁵³ “AAgrunol zal moeten betalen”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 12 juni 1982.

¹⁵⁴ “Raad akkoord met aankoop AAgrunol”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 20 juli 1982.

tijdje bestrijdingsmiddelen produceerde om uiteindelijk in de jaren negentig, vooral ook als gevolg van globalisering uit Nederland verdween. Het bedrijf is meermaals overgenomen en opgegaan in andere bedrijven, als laatste in Bayer CropScience, dat in India nog altijd landbouwbestrijdingsmiddelen produceert.¹⁵⁵ Regelmatig vinden in dergelijke fabrieken branden en andere ongelukken met vele slachtoffers plaats, ver weg van de bewoners aan het Winschoterdiep.

---

¹⁵⁵ AAgrunol is in de jaren tachtig verkocht aan Schering en opgegaan in het Duitse Agrevo. Later ging deze onderneming op in Bayer CropScience. Meerdere publicaties verwijzen naar de problemen die landbouwbestrijdingsmiddelenfabrikanten nog steeds veroorzaken. Maar nu ver weg van het Westen: M.P. Bell, “25 years after Bhopal, U.S. plant still using same toxic chemical”. *Center for Public Integrity*, 11 juni 2010. <https://www.publicintegrity.org/2010/06/11/2651/25-years-after-bhopal-us-plant-still-using-same-toxic-chemical>., ‘Pesticide Companies selling Products sans full safety info’, *Times of India*, 17 oktober 2017. <https://timesofindia.indiatimes.com/city/nagpur/pesticide-companies-selling-products-sans-full-safety-info/articleshow/61107834.cms>. Erik Loomis schreef het boek ‘*Out of Sight. The Long and Disturbing Story of Corporations Outsourcing Catastrophe*’, waarvan de titel geen verdere uitleg behoeft.

Conclusie

Als gevolg van de naoorlogse wederopbouw, waarbij stadsvernieuwingsplannen ook de sloop of renovatie van de oude negentiende-eeuwse volkswijken betekende, ontstond op veel plaatsen verzet en roep om inspraak door wijkbewoners. In Groningen kwam daar door de aanwezigheid van zware industrie nabij een woonwijk specifiek het verzet tegen landbouwbestrijdingsmiddelenfabriek Aagrunol bij, een fabriek waar geregeld brand uitbrak en die er ook voor zorgde dat er giftige dampen over de wijk werden verspreid. Vanaf halverwege de jaren zeventig intensiverde het verzet tegen de fabriek, mede als gevolg van bredere maatschappelijke ontwikkelingen als de opkomst van de milieubeweging. In Groningen hielden milieuvraagstukken daarom direct verband met het vraagstuk van stadsvernieuwing.

Door het gebruik van *urban governance* als lens en heuristisch instrument is geprobeerd de complexe werkelijkheid van de bestuurd stad te bestuderen. Daarmee is geprobeerd voorbij te gaan aan een louter institutionele analyse en om aandacht te besteden aan de wijze waarop de Wijkraad Oosterpoort, actiegroepen, wijkbewoners en het stadsbestuur zich tot elkaar verhielden. In feite waren er twee vormen van verzet, tegen het proces van stadsvernieuwing en tegen de vervuilende industrie in de woonwijk, die in elkaar grepen en elkaar versterkten. Het unieke van de Oosterpoortwijk in Groningen was dat de milieubeweging en de roep om inspraak in stadsvernieuwing samenkwamen. Het is dan ook van belang om verder te kijken naar de grenzen van theorieën over burgerparticipatie enerzijds en sociale bewegingen anderzijds. De geschiedenis van de Wijkraad Oosterpoort valt dan ook niet te vatten in een afgebakend theoretisch veld maar juist laat zien hoe complex de wisselwerking tussen verschillende actoren in de bestuurd stad is.

Doormiddel van literatuur- en archiefonderzoek en het bestuderen van primair bronmateriaal is het beeld ontstaan van een gepolitiseerde woonwijk, niet enkel door de bredere sociale, culturele en politieke context van de jaren zeventig, maar vooral ook door de specifieke vastberadenheid en inzet van de bewoners van de Oosterpoort. Daarbij moet ook de inzet van Max van den Berg niet onvermeld blijven, gezien hij er eigenhandig voor zorgde dat er een contactgroep werd ingesteld om de contacten tussen het gemeentebestuur en de wijk te verbeteren en inspraak mogelijk te maken.

De roep om inspraak in de stadsvernieuwingsplannen in de Oosterpoortwijk kwamen voort uit de presentatie van het *Structuurplan Binnenstad Groningen* door de gemeente in 1969. De plannen zouden een sombere toekomst betekenen voor de

oude stadswijk en de inwoners was daarbij niets gevraagd. De oude straten zouden plaats moeten maken voor kantoren, winkels en scholen, een symbool van het grootstedelijk denken van de jaren zestig waar ook op veel andere plekken op de wereld verzet tegen ontstond. Wat door Herman de Liagre Böhl als “krotopruiming en cityvorming” is gedefinieerd, leidde ertoe dat Wijkbewoners zich organiseerden in diverse actiecomités en uiteindelijk in een overkoepelende wijkraad die het geheel naar de gemeente toe moest vertegenwoordigen. Zo vonden er acties plaats maar werd ook structureel met de gemeente vergaderd, hetgeen er in de praktijk ook toe leidde dat de wijkraad en de actiegroepen af en toe met elkaar in de clinch kwamen te liggen vanwege verschillende opvattingen over het contact met de gemeente. Zo beschuldigde de wijkraad de actiegroepen ervan “macht tegenover macht” te plaatsen en de actiegroepen de wijkraad ervan op “de schoot van het gemeentebestuur te zitten”.

De politisering van burgers binnen de stedelijke omgeving had tot gevolg dat de roep om inspraak in stadsvernieuwing en het verzet tegen de landbouwbestrijdingsmiddelenfabriek, enerzijds diende als katalysator voor het ontstaan van politiek zelfbewustzijn onder wijkbewoners en anderzijds er toe leidde dat beleidsonwikkelaars en politici nieuwe manieren moesten vinden om burgers bij de vaak ingrijpende plannen te betrekken. Er valt daarom te spreken van een democratisch tekort; de gemeente kreeg door dat de plannen die ingrijpende gevolgen hadden voor het leven van stadsbewoners draagvlak nodig zouden hebben, en dat het nemen van beslissingen zonder inspraak wel eens zware gevolgen zou kunnen hebben. Dat leidde in 1972 tot het oprichten van de Wijkraad Oosterpoort. Daarbij werd gezocht naar manieren om burgers meer inspraak te geven, wat in de praktijk niet altijd betekende dat burgers ook daadwerkelijk inspraak kregen.

Daarnaast was er sprake van een functioneel tekort waarbij de gemeente op zoek moest naar sociale kennis over de verhoudingen in de wijk. Zo werd er na lang gesteggel tussen de wijkraad en de gemeente een opbouwwerker in de wijk ingesteld die zich bezig zou gaan houden met de werkzaamheden en de sociale impact als gevolg van de ingrijpende veranderingen in de wijk. De opbouwwerkers bleken een spil te zijn in het contact tussen de gemeente en de wijkbewoners, mede doordat zij stukken opstelden over participatie in de wijk en daarmee de wijkraad maar ook de gemeente van input op organisatorisch vlak voorzagen. Geregeld fungeerden zij ook als vertegenwoordiger van de wijk tegenover de gemeente en schroomden niet om harde standpunten in te nemen. Enkele voorbeelden daarvan zijn de acties ‘geen sloopmoord

op de Oosterpoort” in 1978 en het uitroepen van de “Onafhankelijke Staat Oosterpoort”, waar “sloopgrage Nederlanders” niet meer welkom waren.

De door de gemeente georganiseerde ‘inspraakavondjes’ werden bovendien niet altijd positief ontvangen en waren geregeld het mikpunt van kritiek gezien deze in de ogen van de wijkbewoners niet persé het toonbeeld van democratische inspraak waren. Omdat het uitvoeren van de stadsvernieuwingsplannen (de wijk was al in 1972 als vernieuwingswijk aangewezen maar in 1978 was er op wat kleine renovaties na nog niets gebeurd) en het zoeken naar een passend alternatief voor Aagrunol zo lang op zich liet wachten, raakten de wijkbewoners steeds meer gefrustreerd en verloren zij af en toe het vertrouwen in de welwillendheid van de gemeente om voor beide zaken goed beleid te vormen. Af en toe zat ook de gemeente in de knel door het beleid van de provincie of dat van Den Haag. Dat laatste geval had haar weerslag op de kwestie Aagrunol; minister Leendert Ginjaar wilde pas geld uitgeven aan de vernieuwingsplannen als er een oplossing voor de problematiek rondom Aagrunol was gevonden. “Er gebeurt voorlopig niets!” was dan ook de titel van het pamflet dat de wijkraad in 1978 verspreidde, ook omdat de inspraak door de wijkraad al sinds 1977 afnam. De contactmomenten werden beperkt en ook werden er steeds minder subsidies verstrekt.

De wijkraad hield in 1984 op te bestaan, nadat in 1981 het definitieve verbeteringsplan door het gemeentebestuur was vastgesteld, de subsidies opdroogden en de relevantie van het inspraakorgaan steeds geringer werd. Daarnaast begon men in 1985 met nieuwbouw in de wijk. Het opheffen van de Wijkraad Oosterpoort en het verdwijnen van de landbouwbestrijdingsmiddelenfabriek Aagrunol maakten een einde aan een democratisch experiment dat vijftien jaar voortduurde en relevant is om te bestuderen in relatie tot de huidige ontwikkelingen met betrekking tot wijkraden en deliberatieve democratie. Het toont ook aan dat het rondom het vormen van beleid altijd verstandig is te kijken naar de wensen en ideeën van alle belanghebbenden op wie dat beleid impact zal hebben.

Bronnen

- Bailey, Beth and Farber, David. *America in the Seventies*. Lawrence: University press of Kansas, 2004.
- Couperus, Stefan. 'The rise and demise of neighbourhood democracy : Decentralising the urban polity in Rotterdam since 1940' in Cole, A. & Payre, R. *Cities as Political Objects*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016.
- Couperus, Stefan. 'Research in urban history: Recent theses on nineteenth- and early twentieth-century municipal administration'. *Urban History*, 37(2), (2010): 322-332.
- Couperus, Stefan. *Machinerie van de stad: stadsbestuur als idee en praktijk, Nederland en Amsterdam 1900 – 1940*. Amsterdam: Aksant, 2009.
- Cramer, Jacqueline. *De Groene Golf : Geschiedenis En Toekomst Van De Nederlandse Milieubeweging*. Utrecht: Van Arkel, 1989.
- Duyvendak, J.W, van der Heijden H.A., Koopmans, R. *Tussen verbeelding en macht: 25 jaar nieuwe sociale bewegingen in Nederland*. Utrecht: SUA, 1992.
- Eckardt, F. & Elander, I. "Urban governance: an introduction" In *Urban Governance in Europe*. Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag, 2009.
- Eeden, van, Ed and Nijssen, Peter. *Jong in de jaren '70. Tijdsbeeld van een generatie*. Utrecht: Kosmos, 1993.
- Fung, A., Wright, E.O., & Abers, R., *Deepening Democracy: Institutional Innovations in Empowered Participatory Governance*. London: Verso, 2003.
- Hallman, H.W. *Neighborhood Government in a Metropolitan Setting*. Beverly Hills: Sage, 1974.
- Hellema, Duco. *Nederland en de jaren zeventig*. Amsterdam: Boom, 2012.
- Hobsbawm, Eric. *The Age of extremes: the short twentieth century, 1914-1991*. London: Abacus, 1994.
- Judt, Tony. *Postwar: a history of Europe since 1945*. New York: Penguin Press, 2005.
- Klemek, Christopher. *The Transatlantic Collapse of Urban Renewal: Postwar Urbanism from New York to Berlin*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 2011.
- Kotler, M., *Neighbourhood Government*. Indianapolis: Bobbs-Merill, 1969.
- Liagre Böhl, de, H. *Steden in de steigers: stadsvernieuwing in Nederland 1970-1990*. Amsterdam: Bert Bakker, 2012)

- Peters, B. G., & Pierre, J. "Urban Governance". In *The Oxford Handbook of Urban Politics*. Oxford: Oxford University Press, 2012
- Rabrenovic, G. "Urban Social Movements." In Davies J.S. & Imbroscio, D. L. *Theories of Urban Politics*. London: SAGE Publications Ltd, 2009.
- Tellegen, Egbert. *Milieubeweging*. Utrecht: Het Spectrum, 1983.
- Verbij, A., *Tien rode jaren: links radicalisme in Nederland 1970-1980*. Amsterdam: Ambo, 2005.
- Wijdeven, van de, T. *Doe-democratie: over actief burgerschap in stadswijken*. Eburon: Delft, 2012.
- Cramer, Jacqueline. *De Groene Golf : Geschiedenis En Toekomst Van De Nederlandse Milieubeweging*. Utrecht: Van Arkel, 1989.
- Hajema, Luuk. *De glazenwassers van het bestuur: lokale overheid, massamedia, burgers en communicatie. Groningen in landelijk perspectief 1945-2001*. Groningen: Groninger Historische Reeks, 2001.
- Noort, W. J. *Bevlogen bewegingen : een vergelijking van de anti-kernenergie-, kraak- en milieubeweging*. Amsterdam: SUA, 1988.
- Offerman, Gerard. *De Oosterpoort: de geschiedenis van een 19e-eeuwse woonwijk in Groningen*. Groningen: Wolters-Noordhoff, 1987.
- Offerman, Gerard. *Wijkraad Oosterpoort: 1970 - 1983*. Groningen: Regenboog, 1984.
- Projektgroep "Oosterpoort". *De Oosterpoort: een 19'eeuwse woonwijk, diagnose en therapie bij een stadsvernieuwing*. Groningen: Planologisch studiecentrum Rijkuniversiteit Groningen, 1972.
- Tellegen, Egbert. *Milieubeweging*. Utrecht: Het Spectrum, 1983.
- Tilly, Charles, and Sidney G Tarrow. *Contentious Politics*. Boulder, CO: Paradigm, 2007.

Archiefstukken

Rijks Historisch Centrum Groninger Archieven (RHC GrA)

- Toegangsnr. 1584, inv.nr. 1: Notulen van wijkraad vergaderingen. Voornamelijk afschriften, 1974-1983.
- Toegangsnr. 1584, inv.nr. 4: Ingekomen en afschriften van verzonden stukken, 1974-1984.
- Toegangsnr. 1584, inv. nr. 7: Stukken betreffende de organisatie werkterreinen en personele bezetting.

- Toegangsnr. 1584 , inv.nr. 10: Stukken betreffende de uitvoering van de Interim-Saldo Regeling (I.S.R) en de stadsvernieuwing in de Oosterpoortbuurt, 1972-1982.
- Toegangsnr. 1584, inv. nr. 18: Stukken betreffende verhuur en huurprijzen, 1971-1981.
- Toegangsnr. 1584, inv.nr. 19: Stukken betreffende de milieuproblemen rondom het chemische bedrijf 'Aagrunol', 1974-1985.
- Toegangsnr. 1584, inv.nr. 20: Exemplaren van de periodiek 'De Oosterpoorter', 1971-1983.
- Toegangsnr. 1968, inv.nr. 9647: Gemeentebestuur van Groningen, 1965 – 1987.
- Toegangsnr. 1769, inv.nr. 15169: Aagrunol weg - Groningen: Wijkraad Oosterpoort 1979.
- Toegangsnr. 1774, inv.nr. 1: AaGrunol chemische fabrieken 2014.

Kranten

- “Afbreken of Opbouwen' Stukje Oosterpoort in Groninger Museum". *Nieuwsblad van het Noorden*. Groningen, 15-12-1971.
- “Groningen Oosterpoort in verzet tegen sloop", *De waarheid*, Amsterdam, 13-11-1978.
- "Groningen Oosterpoorters in actie tegen sloop woningen", *De waarheid*, Amsterdam, 27-11-1978.
- "Woningen verwaarloosd, Actiegroep ten strijde tegen huisbazen Oosterpoort". *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 11-09-1970.
- "Drs. Van den Berg wil meer subsidie van de minister Voorlichtingsavond trekt 1000 mensen naar de Martinihal Groningen en praat met bewoners over toekomst van Oosterpoort", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 03-12-1970.
- "Open plekken worden ingevuld. Oosterpoortbuurt krijgt er aantal speelplaatsen bij", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 13-05-1971.
- "Oosterpoort ritselt van comités en actiegroepen". *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 01-03-1972.
- "Mening bewoners". "Nieuwsblad van het Noorden". Groningen, 30-03-1972.
- "Wijkraden in Groningen". "Nieuwsblad van het Noorden". Groningen, 25-07-1972.
- "Ruime bevoegdheden gevraagd Oosterpoort gaat zich nieuwe wijkraad kiezen", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 01-02-1973.

"Gewone burger niet buitenspel: Wijkraden groeien als paddenstoelen", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 21-02-1973.

"De gemeente helpt niet met Wijkraad te krap bij kas in Oosterpoort", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 25-05-1973.

"Geen vertrouwen", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 02-06-1973.

"Binnenkort gesprek met staatssecretaris Oosterpoort wellicht proefgebied stadsvernieuwing", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 30-06-1973

"Afbraak", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 07-06-1973.

"Stadsvernieuwing: van onderen door Max v. d. Berg", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 19-06-1973.

"Ruim ton subsidie voor 'wijkraad-groeperingen'", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 25-09-1975.

"Gemeente wil invloed bevolking stimuleren", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 19-04-1974.

"Experiment in Groningen centraal in verkiezingen: wijken betrokken bij vernieuwing", *De Volkskrant*, 's-Hertogenbosch, 27-05-1974.

"We krijgen een vieze smaak in de mond: Oosterpoortraad klaagt over te weinig inspraak", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 18-09-1975.

"Buurtcomité's tot gemeenteraad: Stadsvernieuwing zonder wisselwerking onmogelijk", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 08-08-1974.

"GPV'er vindt steunen wijkraden dubieuze zaak", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 29-01-1974.

"Ze komen toch alleen maar om te spioneren: Wijkraad wijst deputatie van CPN-comité de deur", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 06-02-1976.

"Wethouder wil eisen stellen aan wijkraden: Het is gevaarlijk wat CPN in de wijken doet", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 10-02-1976.

"Crisis n. a. v. wijkraden voorlopig afgewend Groninger college buigt voor de eisen van CPN", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 12-11-1974.

"Na jaren van onzekerheid: Subsidie-eisen voor wijkraden nu bekend". *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 24-05-1976.

"B en W niet meer de wijk in". "Nieuwsblad van het Noorden". Groningen, 16-10-1976.

"Bewoners stellen grensposten in en kiezen eigen regering Oosterpoortwijk vrolijke vesting", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 13-12-1978.

"Wijkraad Oosterpoort kraakt gemeentebeleid", *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 08-10-1982.

- “Het mocht vooral geen slap zootje worden: Wijkraad Oosterpoort na 13 jaar aan het eindpunt stadse mensen”. *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 25-01-1984.
- ‘Brand in chemische fabriek te Groningen’, *Algemeen Handelsblad*. 7 oktober 1952.
- ‘Stad en Provincie Gevaarlijke brand In Chemische fabriek te Groningen’, *Nieuwsblad van het Noorden*. 7 oktober 1952.
- ‘Vuile was in de rechtszaal. De buurt eist sluiting van Aagrunol wegens hinderlijke stank en stof’. *Nieuwsblad van het Noorden*, Groningen, 07-05-1954.
- “De procedure tegen Aagrunol. President dringt aan op minnelijke schikking. Behandeling uitgesteld”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 8 mei 1954.
- “De hinder van Aagrunol. Concrete klachten zullen onmiddellijk worden onderzocht”, *Nieuwsblad van het Noorden*. 14 mei 1954.
- “Aagrunol heeft zelf ook last van stank Maar klaagt niet”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 28 mei 1954.
- “Aagrunol dagvaardt Comité van Omwonenden wegens het verspreiden van onjuiste mededelingen”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 23 juli 1954.
- “Buurtbewoners in ongelijk gesteld, Aagrunol won kort geding”, *Trouw*, 5 augustus 1954.
- “Wijkraad Oosterpoort tot Aagrunol: „Gif moet beter bewaakt worden”, *Nieuwsblad van het Noorden*. 11 januari 1974.
- “Wat nog komt”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 9 september 1974.
- “1000 handtekeningen voor wethouder Actie tegen stankfabriek”. *Nieuwsblad van het Noorden*. 18 september 1974.
- “Provincie laat spullen van Groninger weigeraar milieubelasting verkopen”. *Nieuwsblad van het Noorden*, 19 september 1974.
- “Onbekende helpt weigeraar tegen zijn zin in”, *Trouw*. 23 september 1974.
- “Max van den Berg: Hardere afspraken maken met Aagrunol”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 22 november 1974.
- “Wethouder: ‘Gemeente sluit bedrijf niet’ We twijfelen niet aan goede bedoelingen Aagrunol”, *Nieuwsblad van het Noorden*. 3 oktober 1974.
- “Water barst van het kwik „Palingen in Dollard net thermometers”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 4 maart 1976.
- “Aagrunol lonkt naar Delfzijl”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 29 maart 1976.
- “Raadslid wil Aagrunol kwijt”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 14 april 1977.
- “Expert in gevaarlijke stoffen W. Wester: ‘Voor een ramp heb je maar een paar liter nodig”, *Nieuwsblad van het Noorden*. 16 april 1977.

- “Uit protest tegen chemisch bedrijf Aagrunol Groninger wijkbewoners blokkeren verkeersplein”, *Nieuwsblad van het Noorden*. 20 juni 1978.
- “Lawine van affiches over Oosterpoort Actiegroep in geweer tegen ‘stink-Aagrunol’”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 12 juni 1978.
- “PvdA wil verhuizing Aagrunol”, *Nieuwsblad van het Noorden*. 15 juli 1978.
- “Splijtzwam”. *Nieuwsblad van het Noorden*. 17 juni 1978.
- “Minister wil verplaatsing van Aagrunol”, *De Volkskrant*, 13 september 1978.
- “Minister heeft ons rechtszekerheid ontnomen’ Oosterpoort voelt zich door overheid ‘genomen’”, *Nieuwsblad van het Noorden*. 27 januari 1979.
- “Oosterpoort viert morgen weer ‘onafhankelijkheid’”. *Nieuwsblad van het Noorden*. 12 december 1979.
- “Wijkraad Oosterpoort wil ingreep in beleid gemeente ‘Aagrunol dicht of oprassen’”. *Nieuwsblad van het Noorden*, 7 juli 1980.
- “Werkgroep stelt gemeente ultimatum Hardere acties tegen Aagrunol aangekondigd”. *Nieuwsblad van het Noorden*, 21 januari 1981.
- “Fabriek uit stad of dicht: omwonenden blokkeren Aagrunol in Groningen”. *Nieuwsblad van het Noorden*, 2 februari 1981.
- “FNV tegen besluit over Aagrunol”, *Nieuwsblad van het Noorden*. 29 oktober 1980.
- “Laatste nieuws Aagrunol gaat naar Delfzijl”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 14 juli 1981.
- “Actiegroep Aagrunol gelooft niet in sluiting Sluitingsprocedure en nieuwe blokkade op komst”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 17 november 1981.
- “Cadeau van Aagrunol-Sint Oorkonde van onvermogen voor Groninger raad”, *Nieuwsblad van het Noorden*. 1 december 1981.
- “Aagrunol zal moeten betalen”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 12 juni 1982.
- “Raad akkoord met aankoop Aagrunol”, *Nieuwsblad van het Noorden*, 20 juli 1982.